

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΚΓ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

**ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ,
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΕΙΔΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ**

Επιβλέπων/ουσα:

ΜΕΓΑΛΟΥ ANNA

Σπουδαστής/στρια:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΑΘΗΝΑ - 2015

"Το μέλλον του άνδρα είναι η γυναίκα"

Louis Aragon

Λέξεις-κλειδιά: Ισότητα των Φύλων, ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου στις δημόσιες πολιτικές, de jure/de facto έμφυλη ισότητα, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανά χείρας εργασία διαπραγματεύεται το ζήτημα της ισότητας των φύλων στην Ελλάδα. Με αφετηρία μια σύντομη ιστορική αναδρομή για τη θέση των γυναικών από τον 19ο αι. μέχρι σήμερα, διερευνάται η ύπαρξη de facto έμφυλης ισότητας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

Στην αναζήτηση της νομικής κατοχύρωσης της ισότητας των φύλων, εξετάζεται το ελληνικό δικαϊκό σύστημα καθώς και το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο, που αποδεικνύονται μοχλοί προώθησης και διαμόρφωσης συναφών πολιτικών. Επίσης, περιγράφονται και προσεγγίζονται κριτικά οι εφαρμοζόμενες δράσεις υπέρ της ενίσχυσης των δικαιωμάτων των γυναικών. Αναφορά γίνεται και στο ρόλο της κοινωνίας των πολιτών ως παράγοντα επιρροής στη λήψη σχετικών πολιτικών αποφάσεων.

Στο πλαίσιο αποτύπωσης των πραγματικών συνθηκών ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, παρουσιάζονται παραδείγματα έμφυλων ανισοτήτων στη βάση στατιστικών στοιχείων, συγκρινόμενων με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Παράλληλα, αναλύονται ορισμένα ειδικότερα πεδία παραβίασης των δικαιωμάτων των γυναικών, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη χώρα.

Η παρούσα εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι υπάρχει de jure αλλά όχι de facto ισότητα των φύλων στην Ελλάδα. Υπό το πρίσμα αυτό, παρατίθενται ορισμένες προτάσεις για την επίτευξη της ουσιαστικής έμφυλης ισότητας.

Keywords: Gender Equality, Gender Mainstreaming, de jure/de facto gender equality, General Secretariat for Gender Equality, National Programme for Substantive Gender Equality 2010-2013

ABSTRACT

The present thesis deals with the issue of gender equality in Greece. Starting with a brief historical overview of the status of women from the 19th century until today, the existence of de facto gender equality in modern greek society is investigated.

Searching the legal vesting of gender equality, the thesis examines the greek law system and international and european law, which are proved to be the elements that promote and formulate relevant policies. Furthermore the applicable actions to strengthen women's rights are critically described and approached. Also reference is made to the role of civil society as a factor of influence in decision-making process.

In surveying the actual conditions of equality between women and men, examples of gender inequalities are given on the basis of statistical data in comparison to the european mean. Moreover, some particular fields of violation of women's rights, which are of interest to Greece, are analyzed.

This thesis concludes that there is de jure but not de facto gender equality in Greece. Following the conclusion are made some suggestions for achieving substantive gender equality.

Ευχαριστίες

Με τη συγκεκριμένη εργασία ολοκληρώνεται η δεκαοκτάμηνη φοίτησή μου στην ΕΣΔΔΑ. Όλους αυτούς τους μήνες απέκομισα αρκετές εμπειρίες χρήσιμες για τη συνέχεια της σταδιοδρομίας μου καθώς επίσης και γνώσεις που βοηθούν στην εξέλιξη ενός ανθρώπου και στην ανάπτυξη της κριτικής του σκέψης.

Θέλω να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα της τελικής εργασίας μου, κ. Άννα Μεγάλου, για την πολύτιμη καθοδήγησή της κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, την ευχαριστώ για τη βοήθεια που μου παρείχε κατά την πρώτη μου επαφή με όρους και ειδικότερα ζητήματα της έμφυλης ισότητας. Οι συμβουλές της στάθηκαν σημαντικός αρωγός στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που είναι δίπλα μου σε κάθε βήμα μου και στηρίζει τα όνειρά μου. Η εργασία αφιερώνεται στην οικογένειά μου.

Πίνακας Συντμήσεων και Συντομογραφιών

ΑΜΕΑ: Άτομα με Αναπηρία

Β΄ΠΠ: Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος

ΓΓΙΦ: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων

Γ΄ΚΠΣ: Τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ΔΟΕ: Διεθνής Οργάνωση Εργασίας

ΕΓΕ: Ένωση Γυναικών Ελλάδας

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΛ.ΣΤΑΤ.: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΟΚΕ: Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

ΕΠ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΕΣΠΑ: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς

ΚΕΘΙ: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας

Κ-Μ: Κράτη Μέλη

ΚτΒ: Κανονισμός της Βουλής

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Ν.Π.Δ.Δ.: Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου

Ν.Π.Ι.Δ.: Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου

ΟΑΕΔ: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΚΕ: Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΟΤΑ: Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Π.Δ.: Προεδρικό Διάταγμα

ΠΔΠ: Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο

ΣΕΕ: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΤΕΙ: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα

ΤΠΕ: Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών

ΥΠΕΣΔΑ: Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης

CEDAW: Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών

ECOSOC: Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

NEET: Άτομα εκτός εκπαίδευσης, εργασίας και κατάρτισης

UN: Ηνωμένα Έθνη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	3
Abstract.....	4
Ευχαριστίες.....	5
Πίνακας Συντμήσεων και Συντομογραφιών.....	6
Εισαγωγή.....	10

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	12
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΩΘΗΣΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ.....	14
2.1. Εργαλεία εφαρμογής πολιτικών ισότητας.....	14
2.2. Νομοθεσία.....	16
2.2.1. Σύνταγμα.....	16
2.2.2. Εθνικό δίκαιο.....	17
2.2.3. Ευρωπαϊκό δίκαιο.....	20
2.2.4. Διεθνές δίκαιο.....	21
2.3. Δράσεις.....	23
2.3.1. Εθνικές δράσεις.....	23
2.3.2. Ευρωπαϊκές δράσεις.....	26
2.4. Μηχανισμοί εφαρμογής πολιτικών ισότητας των φύλων.....	27
2.4.1. Εθνικό θεσμοί.....	28
2.4.2. Θεσμοί της ΕΕ.....	31
2.4.3. Διεθνείς θεσμοί.....	32
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΡΟΛΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ.....	34

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ.....	36
4.1. Αγορά εργασίας και χάσματα.....	36
4.1.1. Απασχόληση.....	36
4.1.2. Αμοιβές.....	37

4.1.3. Επιχειρηματικότητα γυναικών.....	38
4.1.4. Ανεργία.....	38
4.1.5. Συμμετοχή γυναικών σε θέσεις λήψης αποφάσεων	39
4.2. Δημόσια διοίκηση.....	42
4.3. Υγεία.....	44
4.4. Βία κατά των γυναικών.....	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΙΔΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

5.1. Πολλαπλές διακρίσεις.....	49
5.2. Γυναίκες μουσουλμανικής μειονότητας Θράκης.....	50
5.3. Γυναίκες Ρομά.....	52
5.4. Υποβολή γυναικών σε καισαρικές τομές.....	54
5.5 Γυναίκες θύματα εμπορίας ανθρώπων.....	54

ΕΠΙΛΟΓΟΣ	56
-----------------------	----

Βιβλιογραφία.....	59
-------------------	----

Εισαγωγή

Η ισότητα μεταξύ των δύο φύλων συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα συνταγματικά κατοχυρωμένο και αναγνωρισμένο ως μια από τις κοινές αξίες στις οποίες βασίζεται η ΕΕ. Πρόκειται για μια οριζόντια πολιτική που διαπερνά όλες τις πολιτικές και τα προγράμματα του ενωσιακού οικοδομήματος αλλά και του εθνικού συστήματος μέσω της ενσωμάτωσης της οπτικής του φύλου σε όλες τις δράσεις.

Η έμφυλη ισότητα συνιστά θεμελιώδες κριτήριο μιας δημοκρατικής κοινωνίας, βασική συνθήκη για κοινωνική δικαιοσύνη και ουσιαστική προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Επιπλέον, διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας καθώς συμβάλλει προς την κατεύθυνση επίτευξης των στόχων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2020.

Ωστόσο, στον 21ο αιώνα, η απόλυτη ουσιαστική ισότητα αποτελεί ακόμη μια ουτοπία. Πράγματι, τα στερεότυπα και οι κοινωνικές προκαταλήψεις ανθούν μέχρι και σήμερα στην πατριαρχική κοινωνία της Ελλάδας. Όμως, οι έμφυλες στερεοτυπικές προκαταλήψεις λειτουργούν ως δεσμά της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών¹. Η περίφημη φράση της Simone de Beauvoir «δεν γεννιέσαι γυναίκα, γίνεσαι», που τονίζει τον «κατασκευασμένο» χαρακτήρα του κοινωνικού φύλου², επιβεβαιώνει ότι ο κοινωνικός ρόλος των γυναικών διαμορφώνεται από τις αξίες, τα πρότυπα και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κάθε κοινωνίας. Σε αυτό συμβάλλει και η αναπαραγωγή μέσω των «τεχνολογιών του φύλου»³, όπως η τηλεόραση, των αναπαραστάσεων του ρόλου που κάθε φύλο οφείλει, κατά τα κοινωνικά πρότυπα, να υπηρετεί.

Αναφορικά με το περιεχόμενο της παρούσας εργασίας, απαραίτητη είναι η διάκριση ανάμεσα στο φύλο ως διάσταση του σώματος (sex) και στο φύλο ως κοινωνικά και πολιτισμικά συγκροτημένη κατηγορία (gender). Ειδικότερα, το βιολογικό φύλο αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό, στην ορατή διαφορά των γεννητικών οργάνων και τη συνακόλουθη διαφορά των αναπαραγωγικών τους λειτουργιών. Η έννοια του κοινωνικού φύλου, που αφορά

¹ Connell R.W. (2006), *Το Κοινωνικό Φύλο*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Επίκεντρο, σελ. 19 και Plath S. (1984), *Ο Γυάλινος Κώδων*, μτφρ. Γ. Νικολίτσα, Αθήνα: εκδόσεις Αίολος

² Beauvoir S. (1978), *Το δεύτερο φύλο*, μτφρ. Κ. Σιμόπουλος, Αθήνα: εκδόσεις Γλάρος, σελ. 301

³ Lauretis T. (1987), *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*, Bloomington: Indiana University Press

στον πολιτισμό και τις κοινωνικές εμπειρίες και προσδοκίες⁴, εισήχθη τη δεκαετία του '70 με σκοπό να καταδείξει ότι η υποταγή και η κατωτερότητα των γυναικών αποτελούν κοινωνικές και πολιτισμικές κατασκευές⁵. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι η εργασία εστιάζει στην κοινωνική κατασκευή του φύλου αφού δεν είναι δυνατόν να εξισωθούν διαφορετικά βιολογικά στοιχεία.

Ως υπόθεση εργασίας ορίζεται η ύπαρξη νομικής ισότητας των δύο φύλων στην Ελλάδα και η ταυτόχρονη έλλειψη ουσιαστικής έμφυλης ισότητας στην πράξη. Η εκπόνηση της εργασίας στηρίχθηκε στη μελέτη του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου, των σχετικών συγγραμμάτων, των επίσημων κειμένων ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών καθώς και στην αναζήτηση στατιστικών στοιχείων προκειμένου να αποδειχθεί η παραπάνω υπόθεση.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη και διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο μέρος της εργασίας αφιερώνεται στη *de jure* έμφυλη ισότητα. Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή από τον 19^ο αι. μέχρι σήμερα αναφορικά με τις προσπάθειες διεκδίκησης δικαιωμάτων των γυναικών. Το δεύτερο κεφάλαιο συνιστά τον πυρήνα της επιχειρηματολογίας υπέρ της νομικής κατοχύρωσης της ισότητας των δύο φύλων. Για το λόγο αυτό, γίνεται αναφορά στο εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές δίκαιο ως μοχλό προώθησης της νομικής ισότητας των φύλων και της διαμόρφωσης σχετικών πολιτικών, οι οποίες προσεγγίζονται με κριτική σκέψη. Ακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο που αναφέρεται στο ρόλο της κοινωνίας των πολιτών ως παράγοντα επιρροής στη διαμόρφωση και την ανάληψη πρωτοβουλιών για την ενίσχυση της έμφυλης ισότητας. Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει δύο κεφάλαια, όπου αποδεικνύεται, με τη χρήση στατιστικών στοιχείων και την αναφορά σε ειδικά ζητήματα, η έλλειψη *de facto* ισότητας. Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα που απαντούν καταφατικά στην υπόθεση εργασίας.

⁴ Oakley A., (1985), *Sex, Gender and Society*, Aldershot, Hants: Gower

⁵ Laqueur T. (2003), *Κατασκευάζοντας το Φύλο. Σώμα και Κοινωνικό Φύλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόιντ*, Αθήνα: εκδόσεις Πολύτροπον, σελ. 15-24

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η θέση των γυναικών διαφοροποιείται από εποχή σε εποχή και συνάδει με το εκάστοτε ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο που διαμορφώνεται από τις επικρατούσες αντιλήψεις και στερεότυπα, τη θρησκεία και την παράδοση.

Ξεκινώντας την ιστορική αναδρομή από τη σύγχρονη εποχή, η εξάπλωση των συνεπειών της βιομηχανικής επανάστασης και στην Ελλάδα, τη δεκαετία του 1870, οδηγεί στην είσοδο των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία και στη σταδιακή χειραφέτησή τους. Ιδιαίτερα σημαντική στη διεκδίκηση προνομίων για τις γυναίκες ήταν η συμβολή της Καλλιρρόης Παρρέν που εξέδιδε το έντυπο «Η Εφημερίς των Κυριών» (1888-1918), όπου είχε προβληθεί συστηματικά το αίτημα για εκπαίδευση. Η ίδια έστειλε επιστολή στον τότε Πρωθυπουργό Χ. Τρικούπη ζητώντας να δοθεί δικαίωμα ψήφου στις Ελληνίδες. Βέβαια, τη συγκρότηση του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος σηματοδοτεί η ίδρυση του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας το 1920, ως μέλος της Διεθνούς Συμμαχίας Γυναικείας Ψήφου (International Woman Suffrage Alliance), και η ανάδειξη του δικαιώματος της ψήφου σε κυρίαρχο αίτημα, δεδομένης της συνταγματικής κατοχύρωσή του την εποχή εκείνη στις ΗΠΑ⁶.

Όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική ζωή της χώρας⁷, μέχρι και το έτος 1917 απαγορευόταν οι γυναίκες να αναλάβουν δημόσιο λειτούργημα πέραν της δασκάλας. Το 1930 η Ελληνίδα αποκτά περιορισμένο δικαίωμα ψήφου καθώς αυτό αφορούσε μόνο στις δημοτικές εκλογές, το δικαίωμα του εκλέγειν (όχι εκλέγεσθαι) και τις γυναίκες άνω των 30 ετών που έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (το Δημοτικό) – με ποσοστό γυναικείου αναλφαβητισμού την εποχή εκείνη 65%. Η πρώτη συμμετοχή τους στις δημοτικές εκλογές πραγματοποιήθηκε το 1934. Το 1949 αποκτούν πλέον το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στην αυτοδιοίκηση⁸. Για πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία οι Ελληνίδες απέκτησαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα το 1952⁹, σχεδόν έναν

⁶ Αθανασιάδης Χ. (2007), Οι δύο στιγμές του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος, στο Μαραγκουδάκη Ε. (επιμ.), *Εισαγωγή θεμάτων σχετικά με τα φύλα στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Ιωάννινα σελ. 13-23

⁷ Η πρώτη Ελληνίδα βουλευτής ήταν η Ελένη Σκούρα (1953) και η πρώτη γυναίκα υπουργός ήταν η Λίνα Τσαλδάρη (1956). Η πρώτη γυναίκα δήμαρχος ήταν η Μαρία Δεσύλλα στην Κέρκυρα.

⁹ Βλ. ν. 2159/1952

αιώνα μετά τη συνταγματική κατοχύρωση (1864) της ιδιότητας του πολίτη στις γυναίκες. Το 1956 ψήφισαν στις πρώτες βουλευτικές εκλογές.

Ο εξαιρετικά περιορισμένος, γεωγραφικά και ταξικά, χαρακτήρας του φεμινιστικού κινήματος, αμβλύθηκε από την ίδρυση, το 1976, και τη δράση της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας που πέτυχε τη νομική και κοινωνική αναγνώριση πολλών διεκδικήσεων. Σε αυτό συνέβαλλε και η ταυτόχρονη πρόσβαση του κινήματος στην πολιτική εξουσία και τις φτωχότερες κοινωνικές τάξεις που επετεύχθη στις αρχές της δεκαετίας του 1980, οπότε και Πρόεδρος της ΕΓΕ ήταν η Μαργαρίτα Παπανδρέου (σύζυγος του τότε Πρωθυπουργού)¹⁰.

Ο ριζοσπαστικός φεμινισμός εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του 1970 στην Ελλάδα, οπότε και αναδεικνύονται θέματα μέχρι τότε «ταμπού» για τη χώρα λόγω της ισχυρής επίδρασης της θρησκείας και της παράδοσης στην κοινωνία. Πρόκειται για την ανάδειξη και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και του βιασμού, τη διάδοση της αντισύλληψης, τη νομιμοποίηση των αμβλώσεων και την ανακάλυψη της γυναικείας σεξουαλικότητας.¹¹

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980 και 1990, ο εντεινόμενος ακαδημαϊκός προβληματισμός σχετικά με τη φεμινιστική θεωρία συνοδεύτηκε από την αποκλιμάκωση της πολιτικής δράσης και του συλλογικού χαρακτήρα του φεμινιστικού κινήματος. Σήμερα, η φεμινιστική θεωρία εγκαινιάζει ένα καινούριο διάλογο μεταξύ ανδρών και γυναικών, μετατρέποντας το φεμινισμό σε ένα νέο είδος κριτικής σκέψης αντανακλώντας τα σύγχρονα αιτήματα που αφορούν τομείς στους οποίους, βάσει στατιστικών μελετών, υπάρχουν ακόμη έμφυλες ανισότητες¹². Οι σημερινές πρωτοβουλίες καταπολέμησης των ανισοτήτων μεταξύ των δύο φύλων πραγματώνονται μέσω τόσο του κρατικού φεμινισμού όσο και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.

¹⁰ Λεοντίδου Ε. (1992), *Η Ελλάδα των Γυναικών*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις

¹¹ Στο ίδιο, σελ. 13-23

¹² Χαράλαμπος Δ. (2006), *Φεμινισμός: Ένα καινούργιο είδος κριτικής σκέψης*, Πρακτικά 9ου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, *Η Σύγχρονη Εκπαιδευτική Έρευνα στην Κύπρο: Προτεραιότητες και Προοπτικές*, Λευκωσία, 2-3 Ιουνίου 2006, σελ. 957-968

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΩΘΗΣΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τα εργαλεία, τα νομοθετικά κείμενα, τις πολιτικές και τους μηχανισμούς προώθησης της έμφυλης ισότητας. Ωστόσο, λόγω οικονομίας χώρου δεν μπορεί να γίνει εξαντλητική αναφορά αυτών. Γι' το λόγο αυτό, επισημαίνονται μόνο τα καίρια σημεία τους.

2.1. Εργαλεία εφαρμογής πολιτικών ισότητας

Για την αποτελεσματικότητα των πολιτικών που αποσκοπούν στην επίτευξη της έμφυλης ισότητας χρησιμοποιούνται εργαλεία κοινώς αναγνωρισμένα από την ΕΕ αλλά και από παγκόσμιους και περιφερειακούς Οργανισμούς.

Το κυριότερο εργαλείο είναι η ενσωμάτωση της διάστασης της ισότητας των φύλων σε όλες τις τομεακές και περιφερειακές πολιτικές και δράσεις (“gender mainstreaming”). Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα εργαλείο στρατηγικής το οποίο συνίσταται στην (ανα)διοργάνωση, βελτίωση, εξέλιξη και εκτίμηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων, με σκοπό την ενσωμάτωση της προοπτικής της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών σε όλους τους τομείς και τα επίπεδα πολιτικής¹³. Συνιστά μια δυναμική εξέλιξη στη φεμινιστική θεωρία και πρακτική που αποβλέπει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών, καθιστώντας ορατή την έμφυλη διάσταση των υποθέσεων, των διαδικασιών και των αποτελεσμάτων¹⁴. Ο εν λόγω όρος¹⁵ υιοθετήθηκε με τη Διακήρυξη του Πεκίνου και τη συνημμένη Πλατφόρμα Δράσης, που συνιστούν το πιο ολοκληρωμένο παγκόσμιο πολιτικό πλαίσιο δράσης για τα δικαιώματα των γυναικών αλλά με χαρακτήρα ευχολογίου. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή χρήση του εργαλείου και στα εθνικά σχέδια δράσης που υλοποιεί η Ελλάδα.

Η ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου στις πολιτικές μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλες μεθόδους. Επί παραδείγματι τέτοιες μέθοδοι αποτελούν η λήψη θετικών μέτρων και ο προϋπολογισμός με βάση το φύλο (gender budgeting). Όσον αφορά στα ειδικά θετικά μέτρα, απώτερος σκοπός αυτών είναι η αντιστάθμιση και η εξάλειψη των ανισοτήτων εις βάρος των γυναικών καθώς και η πρόληψη αναπαραγωγής τους.

¹³ Council of Europe (2004), *Gender mainstreaming: conceptual framework, methodology and presentation of good practices*, Strasbourg, σελ. 11

¹⁴ Walby S. (2003), *Gender mainstreaming: Productive tensions in theory and practice*, Contribution to ESRC Gender Mainstreaming Seminars 2003-2004, University of Leeds, σελ. 2

¹⁵ http://www.diotima.org.gr/?page_id=23, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

Παραδειγματικά μπορεί να αναφερθεί το εργαλείο των ποσοστώσεων που λειτουργεί επιβοηθητικά στην ανάδειξη των γυναικών στην πολιτική και κοινωνική ζωή ενισχύοντας την εκπροσώπησή τους σε θέσεις ευθύνης και προάγοντας την ουσιαστική ισότητα των φύλων.

Το εργαλείο κατάρτισης προϋπολογισμού με βάση το φύλο, επιδιώκει την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλες τις διαδικασίες και στάδια του προϋπολογισμού. Ειδικότερα, κάνει ορατή τη διαφορετική επίδραση των πολιτικών στα δύο φύλα αναμορφώνοντας τους προϋπολογισμούς και αποτυπώνοντας την έλλειψη ισότητας των φύλων σε οικονομικούς όρους¹⁶, ώστε να μετουσιωθούν σε εργαλεία προώθησης της έμφυλης ισότητας¹⁷. Κατ' αυτό τον τρόπο, αυξάνεται η διαφάνεια, εκδημοκρατικοποιούνται οι διαδικασίες του προϋπολογισμού και επιτυγχάνεται η καλή διακυβέρνηση. Στην Ελλάδα, το συγκεκριμένο εργαλείο δεν γνωρίζει ευρεία χρήση, αν και παρατηρούνται τα πρώτα δειλά σημάδια χρήσης του σε προϋπολογισμούς ΟΤΑ Α΄ βαθμού¹⁸.

Εξίσου σημαντικά εργαλεία αποτελούν το δίκαιο, ο κοινωνικός διάλογος και η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών. Αρχικά, ο δεσμευτικός χαρακτήρας των κανόνων δικαίου θέτει νομικές υποχρεώσεις σε κράτη και θεσμικούς μηχανισμούς για να διευκολύνουν την επίτευξη ουσιαστικής ισότητας των φύλων στην πράξη. Ακόμη και τα μη τυπικά δεσμευτικού χαρακτήρα κείμενα συμβάλλουν θεμελιωδώς στην ενίσχυση της συνείδησης της κοινής γνώμης σε κρίσιμα ζητήματα, δημιουργούν εθιμικές τάσεις και επιταγές θέτοντας τις βάσεις για τη δημιουργία νέων δεσμευτικών κειμένων και δεσμεύοντας ηθικά την ανθρώπινη συμπεριφορά¹⁹.

Ιδιαίτερα σημαντικός χαρακτηρίζεται ο ρόλος του κοινωνικού διαλόγου, ιδιαίτερα μετά τη θεσμική αναγνώριση της δυνατότητας υπογραφής ευρωπαϊκών συμφωνιών από κοινωνικούς εταίρους στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής²⁰. Μάλιστα, μεταξύ των πρώτων ευρωπαϊκών συμφωνιών - πλαισίων που υπεγράφησαν

¹⁶Ministry of Industry, Employment and Communications (2006), *Moving ahead: Gender budgeting in Sweden*, Stockholm, σελ. 2-14

¹⁷ Βλ. σχετικά Quinn, S. (2009), *Η Κατάρτιση Δημόσιων Προϋπολογισμών με την Οπτική του Φύλου (Gender budgeting): Πρακτική εφαρμογή*, Συμβούλιο της Ευρώπης (ελληνική έκδοση: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων)

¹⁸ Βάσσου Β. (2012), Πρόγραμμα PROGRESS Ένταξη της οπτικής του φύλου-με έμφαση στις κοινωνικά μειονεκτούσες γυναίκες-σε Δήμους της Ελλάδας. Κατάρτιση Προϋπολογισμού των Δήμων με την οπτική του φύλου (*Gender Budgeting*), ΓΓΙΦ, σελ. 3

¹⁹ Δραγανά-Μονάχου Μ. (2002), Οι αρχές της βιοηθικής. Η Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα ανθρώπινα Δικαιώματα, *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τεύχος 8-9, σελ. 2

²⁰ Κοινωνικό Πρωτόκολλο της Συνθήκης της ΕΕ (1992), άρθρο 4

μεταξύ των ευρωπαϊών κοινωνικών εταίρων αφορούσε τις γονικές άδειες, θέμα που άπτεται άμεσα των πολιτικών ισότητας των φύλων²¹.

Φυσικά, η χρηματοδότηση συνιστά την κινητήρια δύναμη υλοποίησης πολιτικών. Άλλωστε, η κύρια χρηματοδότηση δράσεων ισότητας των φύλων στην Ελλάδα ξεκίνησε και προήλθε από το Γ΄ΚΠΣ 2000-2006 και συνεχίστηκε με το ΕΣΠΑ 2007-2013, το οποίο, κατόπιν παράτασης δύο ετών, βαίνει προς ολοκλήρωση. Σήμερα, η έμφυλη ισότητα ως οριζόντια πολιτική αναμένεται να λαμβάνεται υπόψη σε τομεακά και περιφερειακά προγράμματα και να προβλέπεται η χρηματοδότηση σχετικών δράσεων στο πλαίσιο της επόμενης προγραμματικής περιόδου.

2.2. Νομοθεσία

Η ανασκόπηση της νομοθεσίας καταδεικνύει μια διαχρονική *de jure* πρόοδο στον τομέα της ισότητας των φύλων σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

2.2.1. Σύνταγμα

Αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη στο Σύνταγμα της Α΄ Ελληνικής Δημοκρατίας υπήρχε διάταξη, η οποία καθιέρωνε την ισονομία για όλους τους Έλληνες ανεξαρτήτως φύλου και δήλωνε ότι μπορούν να δοθούν πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες δια νόμου²².

Όμως, η συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της ισότητας των φύλων έγινε πραγματικότητα στην Ελλάδα με το Σύνταγμα του 1975. Βάσει του συνταγματικού κειμένου γυναίκες και άνδρες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου και έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις²³. Η αναφορά στην εν λόγω αρχή προηγείται των λοιπών δικαιωμάτων (ελευθερίας, δικαίωμα στην εργασία κ.α.) καταδεικνύοντας την ιδιαίτερη σημασία της.

Βέβαια, η αρχή της έμφυλης ισότητας εντοπίζεται και σε άλλα σημεία του Συντάγματος. Επί παραδείγματι, προβλέπονται η αρχή της μη διάκρισης όλων των προσώπων τα οποία βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια²⁴ και ότι ο καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια²⁵. Τέλος, η αναθεώρηση του 2001 πρόσθεσε διαζευκτικά στα προσόντα εκλογιμότητας Προέδρου της

²¹ <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c21/>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

²² Σ 1927 ο.π άρθρο 6.

²³ Σ 1975/86/01/08 ο.π. άρθρο 4

²⁴ Στο ίδιο, άρθρο 5

²⁵ Στο ίδιο, άρθρο 20 παρ. 1

Δημοκρατίας τη δυνατότητα εκλογής στο αξίωμα αυτό ατόμου του οποίου η μητέρα είναι ελληνικής καταγωγής²⁶.

2.2.2. Εθνικό δίκαιο

Με βασικό στοιχείο τη συνταγματική αναγνώριση της έμφυλης ισότητας, υφίσταται ένα ευρύ και σημαντικό ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο, πολλά σημεία του οποίου αποδεικνύουν το σύγχρονο χαρακτήρα του (π.χ. ποινικοποίηση βιασμού εντός γάμου).

Το ελληνικό δίκαιο αρχικά θεράπευσε τις ανισότητες στη συμμετοχή των δύο φύλων στην πολιτική ζωή της χώρας, όπως αναφέρθηκε ήδη στο πρώτο κεφάλαιο.

Παρά τη συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της ισότητας των φύλων, για ορισμένα χρόνια επικρατούσε το παράδοξο της σύγκρουσης του συνταγματικού κειμένου με τις ρυθμίσεις του Οικογενειακού Δικαίου, που διατηρούσε ακέραιες παλαιότερες αντιλήψεις. Ειδικότερα, το τελευταίο είχε συνταχθεί την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας και είχε χαρακτήρα συντηρητικό, αφού στηριζόταν στο στερεότυπο ότι «Ο άνήρ είναι η κεφαλή της οικογένειας και αποφασίζει περί παντός. Η γυνή ασχολείται με τα του οίκου».²⁷ Με άλλα λόγια, οι γυναίκες δεν διέθεταν βούληση και χρειαζόταν πάντα τη συναίνεση του συζύγου.

Μόλα ταύτα, η θεμελιώδης αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου, το 1983, σήμανε την ανατροπή των παγιωμένων μέχρι τότε κοινωνικών αντιλήψεων μέσω αντικατάστασης της πατριαρχικής οικογένειας από την οικογένεια της ισότητας και, μεταξύ άλλων, της κατάργησης του θεσμού της προίκας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, προσαρμόστηκε στη συνταγματική επιταγή της αρχής της ισότητας των δύο φύλων αναγνωρίζοντας την εξίσωση των γυναικών με τους άνδρες και στον ιδιωτικό χώρο του οικογενειακού βίου με άμεσο αντίκτυπο στην εξάλειψη έμφυλων στερεοτύπων και στη διαμόρφωση νέας κοινωνικής αντίληψης.

Η εθνική νομοθεσία, όπως αυτή διαμορφώθηκε στα χρόνια της Μεταπολίτευσης, αγγίζει ποικίλα ειδικότερα θέματα και εξειδικεύεται σε συγκεκριμένους τομείς, οι οποίοι αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω:

²⁶ Στο ίδιο, άρθρο 31

²⁷ Παπαχρίστου Θ. Κ. (2015), *Οι αρσενικώς λαλούντες νόμοι*, άρθρο στην εφημερίδα Βήμα 06-11-2010, http://users.uoa.gr/~ahatzis/Gender_Equality.pdf, Προσπελάστηκε τον Ιούνιο 2015

- Η είσοδος των γυναικών στον εργασιακό στίβο τις επιφόρτισε με την ανάγκη συμφιλίωσης επαγγελματικής σταδιοδρομίας και οικογενειακών υποχρεώσεων. Για το σκοπό αυτό τέθηκαν σε ισχύ Π.Δ. και νόμοι, η πλειοψηφία των οποίων ενσωματώνει κοινοτικές οδηγίες, διευκολύνοντας την προστασία της μητρότητας και της οικογένειας και αναγνωρίζοντας την ισότητα των ευκαιριών στην απασχόληση (ίση αμοιβή, ίση πρόσβαση σε απασχόληση/επαγγελματική εξέλιξη/κατάρτιση, ίσους όρους εργασίας κ.α.) τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα με οποιαδήποτε σχέση εργασίας ή μορφή απασχόλησης.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ο ν. 3250/2004, ο οποίος προβλέπει θετικά μέτρα για την αύξηση της απασχόλησης των γυναικών στο Δημόσιο, τους ΟΤΑ και τα ν.π.δ.δ., γεγονός που συνιστά ειδικό θετικό μέτρο από την πολιτεία για την προώθηση της ισότητας²⁸. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για θέσεις εργασίας μερικής απασχόλησης που αποσκοπούν στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα προς τους πολίτες, όπου το προσωπικό που επιλέγεται προέρχεται από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες στη βάση ποσοτώσεων. Στην περίπτωση των γυναικών, επιλέγονται μητέρες ανηλίκων σε ποσοστό 10% και άνεργες γυναίκες σε ποσοστό 60%.

- Όσον αφορά στην κοινωνική ασφάλιση, νόμοι της τελευταίας περίπου δεκαετίας έχουν εκσυγχρονίσει το συνταξιοδοτικό καθεστώς καταργώντας κάθε υφιστάμενη διαφοροποίηση λόγω φύλου στη συνταξιοδοτική προστασία. Για παράδειγμα, σε περίπτωση απώλειας του ή της συζύγου υφίσταται εξίσωση δικαιωμάτων μεταξύ των δύο φύλων στον τρόπο συνταξιοδότησης.

- Στο πλαίσιο προστασίας της οικογένειας προβλέπονται ειδικές οικονομικές ενισχύσεις και κοινωνικά δικαιώματα σε γονείς πολύτεκνων και δη σε μονογονεϊκές οικογένειες. Είναι αλήθεια ότι, συγκριτικά με τους άνδρες, οι πολύτεκνες μητέρες που έχουν την αποκλειστική κηδεμονία των τέκνων είναι πιο ευάλωτες κοινωνικά, ώστε να ανταποκριθούν στις κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες που δημιουργούν τέτοιες συνθήκες.

- Ως κορυφαίο επακόλουθο της προόδου της επιστήμης και της σταδιακής κατάρρευσης αναχρονιστικών αντιλήψεων περί γονιμοποίησης, ιδιαίτερη μνεία αξίζει ο ν. 3089/2000²⁹, ο οποίος προβλέπει και επιτρέπει την τεχνητή γονιμοποίηση σε άγαμη, ώστε να αποκτήσει παιδί με σύγχρονες πρακτικές.

²⁸ Άρθρο 4 ν. 3250/2004 (ΦΕΚ 124/Α'/07.07.2004)

²⁹ Ν. 3089/2000 (ΦΕΚ Α'/327/23.12.2002)

- Για την προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων έχουν θεσπιστεί νόμοι που προάγουν μέτρα θετικής διάκρισης προς όφελος αυτών. Πράγματι, έχουν καθιερωθεί με νόμους ποσοστώσεις ανά φύλο για την επίτευξη ισόρροπης συμμετοχής ανδρών και γυναικών στα ψηφοδέλτια των περιφερειακών, δημοτικών, βουλευτικών και κοινοτικών εκλογών, στη στελέχωση των εθνικών οργάνων και επιτροπών έρευνας και τεχνολογίας καθώς επίσης και των συλλογικών οργάνων της Διοίκησης³⁰.

- Νομοθετικό πλαίσιο, ως εφαρμογή κοινοτικής οδηγίας³¹, προβλέπει την καταπολέμηση των διακρίσεων (άμεσων ή έμμεσων) λόγω φύλου όσον αφορά στην πρόσβαση και παροχή αγαθών και υπηρεσιών στο πλαίσιο του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Για το λόγο αυτό, νομοθετικές διατάξεις³² ορίζουν ως φορείς παρακολούθησης και προώθησης της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών τους Συνηγόρους του Πολίτη και του Καταναλωτή, οι οποίοι οφείλουν να συνεργάζονται με τη ΓΓΙΦ και ο ρόλος των οποίων θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα του κεφαλαίου.

- Θύματα βιασμού ή ασέλγειας αλλά και ενδοοικογενειακής βίας αποτελούν οι γυναίκες και τα παιδιά. Το 2006 θεσπίστηκε νόμος ο οποίος απαγορεύει και ορίζει ως αξιόποινη πράξη την άσκηση κάθε μορφής βίας εις βάρος των γυναικών, στο πλαίσιο γάμου ή/και συγκατοίκησης, αλλά και μεταξύ των μελών της οικογένειας, ώστε να διασφαλιστεί το δικαίωμα σε μια συμβίωση που σέβεται την αξιοπρέπεια και την ελευθερία.³³ Επιπλέον, προβλέπει την αναγκαία συνδρομή ψυχολογικής συμπαράστασης για τα θύματα από εποπτευόμενα ν.π.δ.δ. ή ν.π.ι.δ. του Υπουργείου Υγείας και από κοινωνικές υπηρεσίες των ΟΤΑ.³⁴

- Οι σύγχρονες μορφές εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων αποσκοπούν στην εργασιακή και σεξουαλική εκμετάλλευση. Μια σειρά νόμων έχουν θεσπιστεί με σκοπό την πρόληψη και καταπολέμηση του φαινομένου καθώς και την προστασία των θυμάτων. Παράλληλα, η ενσωμάτωση κοινοτικής οδηγίας³⁵ τροποποιεί ορισμένες

³⁰ Όσον αφορά στα ποσοστά συμμετοχής γυναικών στα συλλογικά όργανα της Δημόσιας Διοίκησης, μόλις πρόσφατα δημιουργήθηκε μια ηλεκτρονική εφαρμογή σε συνεργασία της ΓΓΙΦ με μια ιδιωτική εταιρεία, στην οποία αρμόδιοι υπάλληλοι κάθε δημόσιας υπηρεσίας θα εισάγουν τα ποσοστά συμμετοχής γυναικών (όχι αιρετών) στα όργανα αυτά.

³¹ Οδηγία 2004/113/EC, L 373/37

³² Ν. 3769/2009 (ΦΕΚ Α' /105/01.07.2009)

³³ Άρθρο 1 παρ.1 ν. 3500/2006 (ΦΕΚ Α' /232/24.10.2006)

³⁴ Στο ίδιο, άρθρο 21

³⁵ Οδηγία 2011/36/EU, L 101/1

διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας με την καθιέρωση αυστηρότερων ποινών.

2.2.3. Ευρωπαϊκό δίκαιο

Η ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών διαφαίνεται ως θεμελιώδες δόγμα της ΕΕ ήδη από τη δημιουργία της. Δεδομένου ότι αρχικό αντικείμενο της προσπάθειας για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτέλεσε η οικονομική ένωση των κρατών, η Συνθήκη της Ρώμης³⁶ δέσμευε τα κ-μ να σέβονται το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία μεταξύ ανδρών και γυναικών. Τριάντα χρόνια μετά, η Συνθήκη του Άμστερνταμ³⁷ όρισε την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων ως θεμελιώδη αρμοδιότητα της ΕΕ που θα διέπνεε όλες τις δραστηριότητές της.

Σήμερα, η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, αποτελούμενη από τη ΣΕΕ και τη ΣΛΕΕ, αποτελεί παράγοντα προώθησης της αρχής. Πιο συγκεκριμένα, η ΣΕΕ³⁸ δεσμεύει τα κ-μ να προάγουν την ισότητα και να καταπολεμούν τις διακρίσεις. Ταυτόχρονα, η ΣΛΕΕ³⁹ τονίζει την ανάγκη εξάλειψης των διακρίσεων και την καταπολέμηση των ανισοτήτων βάσει φύλου, εθνικής και φυλετικής καταγωγής, θρησκείας, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ⁴⁰, ο οποίος από το 2009 διαθέτει νομικό κύρος άρα και δεσμευτικό χαρακτήρα. Στο Χάρτη επισημαίνεται ότι η ισότητα των φύλων θα πρέπει να διασφαλιστεί σε όλους τους τομείς, χωρίς να αποκλείεται η διατήρηση ή υιοθέτηση μέτρων που προωθούν ειδικά προνόμια για το υποεκπροσωπούμενο φύλο.

Τα παραπάνω άρθρα συμβατικής ισχύος αποτελούν σημεία αναφοράς στην υιοθέτηση περαιτέρω νομοθετικών και θεσμικών μέτρων προαγωγής της ισότητας των φύλων⁴¹.

Στο πλαίσιο του παράγωγου δικαίου της ΕΕ, έχουν εκδοθεί δεκαπέντε συνολικά Οδηγίες αναφορικά με την εφαρμογή της έμφυλης ισότητας. Αναλυτικότερα, αυτές

³⁶ Άρθρο 119 Συνθήκη Ρώμης

³⁷ Άρθρα 2, 3, 13, 141 Συνθήκη Άμστερνταμ

³⁸ Άρθρα 2 και 3 ΣΕΕ

³⁹ Άρθρα 8 και 10 ΣΛΕΕ

⁴⁰ Άρθρα 21 και 23 Χάρτης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ, 2010/C 83/02

⁴¹ European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality (2014), *EU Gender Equality Law, Update 2013*, European Commission D-G for Justice, EU, σελ.4

αναφέρονται, μεταξύ άλλων, στα παρακάτω ζητήματα⁴²: i) ίση μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών, ii) απαγόρευση διακρίσεων στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, iii) καθορισμός ελαχίστων απαιτήσεων για τη γονική άδεια, iv) προστασία εγκύων και λεχώνων και v) καθορισμός συνθηκών εργασίας, αμοιβής και νομικών δικαιωμάτων για τους αυτοαπασχολούμενους.

Ας σημειωθεί ακόμη ότι αποτελεί υποχρέωση των κ-μ η ενσωμάτωση των Οδηγιών στο εθνικό δίκαιο, ώστε οι πολίτες να έχουν δικαίωμα δικαστικής προσφυγής σε περίπτωση που θίγονται από τη μη συμμόρφωση του κράτους στα επιδιωκόμενα αποτελέσματα της εκάστοτε Οδηγίας. Για το λόγο αυτό, στο ερώτημα αν και οι δεκαπέντε οδηγίες έχουν ήδη ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο, η έρευνα⁴³ κατέδειξε ότι μόνο μια οδηγία, η πλέον πρόσφατη⁴⁴, δεν έχει ενσωματωθεί ακόμη στην εθνική νομοθεσία αν και έχει ήδη ολοκληρωθεί η διαδικασία της δημόσιας διαβούλευσης⁴⁵.

2.2.4. Διεθνές δίκαιο

Υπό το πρίσμα της προσπάθειας δημιουργίας μιας δημοκρατικής κοινωνίας, μετά την ανασυγκρότηση από τις καταστροφές που επέφερε ο Β΄ Π.Π., ο ΟΗΕ, αφού επεσήμανε σε ξεχωριστή Σύμβαση τα δικαιώματα των γυναικών στην πολιτική ζωή υιοθετώντας τη Διεθνή Σύμβαση για τα Πολιτικά Δικαιώματα της Γυναίκας⁴⁶, στη συνέχεια, προχώρησε στα δύο Διεθνή Σύμφωνα για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα⁴⁷ και τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα⁴⁸, όπου τονίστηκε η ισότητα των φύλων στην απόλαυση ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων.

Ακρογωνιαίος λίθος της έμφυλης ισότητας αποτελεί η Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών⁴⁹, που προβλέπει τη δημιουργία Επιτροπής για την εξάλειψη διακρίσεων κατά των γυναικών (στο εξής CEDAW) ως μηχανισμό παρακολούθησης της συμμόρφωσης των συμβαλλόμενων

⁴² European Commission (2011), *Gender Equality in the European Union*, Belgium, D-G for Justice, Belgium

⁴³ ΓΓΙΦ (2012), Έργο «Συλλογή/Κωδικοποίηση Νομοθεσίας – Συλλογή Νομολογίας Ελληνικών Δικαστηρίων & του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προτάσεις απλούστευσης της νομοθεσίας», ΕΣΠΑ 2007-2013, ΕΠ «Διοικητική Μεταρρύθμιση», Αθήνα

⁴⁴ Οδηγία 2011/99/ΕΕ, L 338/2

⁴⁵ Βλ. σχετικά στο <http://www.opengov.gr/home/2014/11/20/5882>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁴⁶ Κύρωση της Σύμβασης με το ν.δ. 2620 της 17/28 Σεπτεμβρίου 1953 (ΦΕΚ Α΄/269)

⁴⁷ Κύρωση με το ν. 2462/1997 (ΦΕΚ Α΄/25/26.02.1997)

⁴⁸ Κύρωση με το ν. 1532/1985 (ΦΕΚ Α΄/45/19.03.1985)

⁴⁹ UN GA Res. 34/180 (1979), Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, 18.12.1979

κρατών⁵⁰. Λίγο αργότερα, ο ΟΗΕ υιοθέτησε το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης⁵¹, που προβλέπει τη δυνατότητα άσκησης προσφυγής στη CEDAW από άτομα που διατείνονται ότι είναι θύματα παραβίασης δικαιωμάτων που αναφέρονται στη Σύμβαση⁵². Πρόκειται για ένα θεμελιώδες δικαίωμα που λειτουργεί ως συντελεστής προώθησης της έμφυλης ισότητας και εργαλείο καταπολέμησης φαινομένων έμφυλων διακρίσεων στα κράτη-μέρη.

Αναγνωρίζοντας την ανάγκη προαγωγής της διακρατικής συνεργασίας στην αποτελεσματική πρόληψη και καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, όπου θύματα είναι ως επί το πλείστον οι γυναίκες, ο ΟΗΕ υιοθέτησε τη Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος⁵³ και τρία Πρωτόκολλα⁵⁴. Αντίστοιχα, το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε τη Σύμβαση για τη δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων⁵⁵, θεωρώντας ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί προσβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁵⁶.

Βέβαια, αναφορικά με τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας⁵⁷, η οποία θεσπίζει έναν ειδικό μηχανισμό παρακολούθησης της επίτευξης ουσιαστικής έμφυλης ισότητας στα συμβαλλόμενα μέρη, μολονότι έχει υπογραφεί δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα. Συνεπώς, δεν απορρέουν ακόμη νομικές δεσμεύσεις για τη χώρα.

Τέλος, στο πλαίσιο καθορισμού διεθνών προτύπων εργασίας και ελαχίστων προτύπων βασικών εργασιακών δικαιωμάτων, η ΔΟΕ έχει υιοθετήσει, ήδη, από τη δεκαετία του 1950 Διεθνείς Συμβάσεις⁵⁸, όπου τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται νομικά να ακολουθούν τις συμβατικές υποχρεώσεις, όπως ίση αμοιβή για ίση εργασία, ίση μεταχείριση γυναικών και ανδρών εργαζομένων κ.α.

⁵⁰ Κύρωση με το ν. 1342/1983 (ΦΕΚ Α'/39/01.04.1983)

⁵¹ Κύρωση με το ν. 2952/2001 (ΦΕΚ Α'/248/22.10.2001)

⁵² Άρθρο 2 Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών

⁵³ UN GA Res. 55/25 (2000), Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, Νέα Υόρκη, 15.11.2000

⁵⁴ Κύρωση με το ν. 3875/2010 (ΦΕΚ Α'/158/20.09.2010)

⁵⁵ Κύρωση με το ν. 4216/2013 (ΦΕΚ Α'/266/10.12.2013)

⁵⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης (2005), Σύμβαση για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, Βαρσοβία, 16.05.2005

⁵⁷ Συμβούλιο της Ευρώπης (2011), Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, Κωνσταντινούπολη, 11.5.2011

⁵⁸ Παραδείγματα αυτών που έχει κυρώσει η Ελλάδα: «Περί της ισότητας αμοιβής μεταξύ αρρένων και θηλέων εργαζομένων δι' εργασίαν ίσης αξίας», «Για την προστασία της μητρότητας», «Για τη διάκριση στην απασχόληση και το επάγγελμα» κ.α.

2.3. Δράσεις

Η νομοθεσία, όπως αυτή περιγράφηκε παραπάνω, συνιστά το ερέθισμα για τη λήψη δράσεων που ενισχύουν τα δικαιώματα των γυναικών.

2.3.1. Εθνικές δράσεις

Το Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013 έχει αποτελέσει τον κεντρικό στρατηγικό σχεδιασμό της δραστηριότητας που ανέπτυξε η ΓΓΙΦ με βασική προτεραιότητα την εξυπηρέτηση των γυναικών που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες και πλήττονται δυσανάλογα από την οικονομική κρίση. Το Πρόγραμμα χρηματοδοτείται μέσω του ΕΣΠΑ 2007-2013 στο πλαίσιο του ΕΠ «Διοικητική Μεταρρύθμιση» και ολοκληρώνεται τέλος του 2015, γεγονός που θα επιτρέψει τη συνολική αξιολόγησή του.

Το Πρόγραμμα διαρθρώνεται σε τρεις πυλώνες, των οποίων τα καίρια σημεία⁵⁹ αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω. Αρχικά, ο πρώτος πυλώνας αφορά στη βελτίωση της νομοθεσίας για τη θωράκιση του δημοκρατικού πολιτεύματος απέναντι στις άμεσες και έμμεσες διακρίσεις. Για το λόγο αυτό, δημιουργήθηκαν τρεις Ειδικές Νομοπαρασκευαστικές Επιτροπές που αφορούσαν i) την τροποποίηση διατάξεων του Οικογενειακού Δικαίου, ii) την επεξεργασία σχεδίου νόμου για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών και iii) την επεξεργασία σχεδίου νόμου για την ουσιαστική ισότητα των φύλων. Και οι τρεις ολοκλήρωσαν το έργο τους και κατέληξαν σε πορίσματα, χωρίς όμως αυτά να έχουν λάβει τη μορφή νομοθετήματος.

Με στόχο την προώθηση μιας δυνατής και ενωμένης Ευρώπης, που βασίζεται στην τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση και στη δημοκρατία, έχει εκδοθεί η Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες⁶⁰, η οποία δεσμεύει κάθε αρχή που την υπογράφει να καταρτίζει και να εφαρμόζει ένα Σχέδιο Δράσης για την ένταξη της οπτικής της έμφυλης ισότητας στις δημόσιες πολιτικές. Η ουσιαστική εφαρμογή της Χάρτας απαιτεί τη σύσταση Υπηρεσιακής Μονάδας Άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτικών Ισότητας των Φύλων⁶¹ στους Δήμους για το σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών κοινωνικής φροντίδας σε τοπικό

⁵⁹ ΓΓΙΦ (2012), *Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013: Απολογιστική Έκθεση Νοέμβριος 2009-Απρίλιος 2012*, Αθήνα

⁶⁰ ΓΓΙΦ (2011), *Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες*, Αθήνα

⁶¹ Μάρη Ε., Μπίρμπας Δ. (2011), *Οδηγός Εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες*, Αθήνα, σελ. 7

επίπεδο⁶². Παράλληλα, οι στόχοι της Χάρτας διευκολύνονται από τη δυνατότητα συγκρότησης Δημοτικών Επιτροπών Ισότητας⁶³ και ανασυγκρότησης των Περιφερειακών Επιτροπών⁶⁴ που συμβάλλουν στην επίτευξη του gender mainstreaming.

Στο δεύτερο πυλώνα περιλαμβάνονται δράσεις καταπολέμησης της έμφυλης βίας, η οποία αποτελεί τη βασικότερη προτεραιότητα της ΓΓΙΦ και απορροφά 29.304.543 Ευρώ⁶⁵. Μεταξύ των χρηματοδοτούμενων δράσεων ανήκει η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου δικτύου 61 δομών πανελλαδικής εμβέλειας για την πρόληψη και αντιμετώπιση όλων των μορφών βίας κατά των γυναικών. Στο δίκτυο περιλαμβάνονται i) η τηλεφωνική γραμμή SOS 15900 (24 ώρες/365 ημέρες)⁶⁶, ii) 39 Συμβουλευτικά Κέντρα που παρέχουν δωρεάν ψυχοκοινωνική και νομική στήριξη στις γυναίκες-θύματα με στόχο την αυτοεκτίμησή τους και την ενθάρρυνσή τους για καλύτερη αντιμετώπιση της δυσμενούς κατάστασής τους και iii) 21 Ξενώνες Φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας που αποτελούν ασφαλείς χώρους διαμονής για τις γυναίκες θύματα βίας και τα παιδιά τους με στόχο την ενδυνάμωσή τους για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους και τη λήψη αποφάσεων για τη ζωή τους. Η λειτουργία των παραπάνω υποστηρικτικών υπηρεσιών οφείλει να συμμορφώνεται στον «Κώδικα Δεοντολογίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων των γυναικών που προσφεύγουν στις υποστηρικτικές υπηρεσίες της ΓΓΙΦ»⁶⁷.

Συμπληρωματικά, αναπτύχθηκαν δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού σχετικά με την έμφυλη βία. Μάλιστα, σε εκδήλωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με θέμα την ανταλλαγή καλών πρακτικών παρουσιάστηκε η καμπάνια ευαισθητοποίησης για τη βία κατά των γυναικών της ΓΓΙΦ ως καλή πρακτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο⁶⁸.

⁶² άρθρο 97 παρ. η ν. 3852/2010 (ΦΕΚ Α'87/07.06.2010)

⁶³ Στο ίδιο, άρθρο 70

⁶⁴ ΓΓΙΦ (2011), *Οδηγός Εφαρμογής του Πρότυπου Συστήματος Ένταξης της Ισότητας των Φύλων (ΣΕΙΦ) στις Πολιτικές των Δήμων*, Αθήνα, σελ.17

⁶⁵ Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (2014), *Δικαιώματα του Ανθρώπου: Εθνικό Σχέδιο Δράσης*, Εθνικό Τυπογραφείο: Αθήνα, σελ. 236-239

⁶⁶ www.womensos.gr, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁶⁷ «Κώδικας Δεοντολογίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων των γυναικών που προσφεύγουν στις υποστηρικτικές υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων», Απόφαση αναρτητέα στη Διαύγεια με ΑΔΑ: Β4Ω8Ν-1ΓΝ, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁶⁸ European Commission, *Exchange of good practices on gender equality: Awareness raising activities to fight violence against women and girls. Discussion Paper*, D-G for Justice, United Kingdom, 7-8 February 2012

Επίσης, δημιουργήθηκε ο Μηχανισμός παρακολούθησης και αξιολόγησης των υλοποιούμενων πολιτικών ισότητας των φύλων («Παρατηρητήριο»), ο οποίος βρίσκεται ακόμη σε πιλοτική λειτουργία και διαθέτει σύστημα αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των πολιτικών σε σχέση με το φύλο (“gender impact assessment”), ώστε άνδρες και γυναίκες να ωφελούνται ισότιμα από τις δημόσιες παρεμβάσεις. Η χρηματοδότηση της λειτουργίας του Παρατηρητηρίου σε συνδυασμό με αυτή της υποστήριξης του σχετικού ρόλου του Συνηγόρου του Πολίτη, της δημιουργίας μεθοδολογιών και εργαλείων ένταξης παρακολούθησης και ελέγχου της διάστασης της ισότητας των φύλων σε Δήμους, Περιφέρειες και Κεντρική Διοίκηση καθώς και της ενθάρρυνσης της συμμετοχής των γυναικών σε συνδικαλιστικές οργανώσεις, θέσεις πολιτικής ευθύνης και κέντρα λήψης αποφάσεων ανέρχεται συνολικά στα 18.277.260 Ευρώ⁶⁹.

Δεδομένης της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, ιδιαίτερο βάρος έχει δοθεί στην επίτευξη της ισότητας στην απασχόληση. Σαφέστερα, προβλέπεται χρηματοδότηση ύψους 224.727.145 Ευρώ για δράσεις που άπτονται της αναβάθμισης της επαγγελματικής θέσης των γυναικών και της συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής⁷⁰.

Ο τρίτος πυλώνας εστιάζει στην ένταξη της ισότητας των φύλων στις δημόσιες πολιτικές, όπου καθοδηγητικό ρόλο διαδραματίζει το Πρότυπο Σύστημα Ένταξης της Ισότητας των Φύλων με τη μορφή τριών διακριτών Οδηγών⁷¹. Οι τελευταίοι συνιστούν εύχρηστα εργαλεία, συνδυάζοντας θεωρητικές-μεθοδολογικές προσεγγίσεις και παραδείγματα, ώστε να ενταχθούν αποτελεσματικά στις δράσεις δημόσιων φορέων.

Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι προβλέπεται χρηματοδότηση για ορισμένα ειδικότερα ζητήματα. Πράγματι, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, που συνιστά μια από τις σοβαρότερες μορφές οργανωμένου εγκλήματος και παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων με θύματα κυρίως γυναίκες και κορίτσια, υλοποιούνται δράσεις για την εκπαίδευση στελεχών συναρμόδιων Υπουργείων, την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση δημόσιων υπαλλήλων και επιλεγμένων ομάδων και τη δημιουργία

⁶⁹ Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (2014), *Δικαιώματα του Ανθρώπου: Εθνικό Σχέδιο Δράσης*, ο.π., σελ. 79-87

⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 92-93

⁷¹ ΓΓΙΦ (2011), *Οδηγός Εφαρμογής του Πρότυπου Συστήματος Ένταξης της Ισότητας των Φύλων (ΣΕΙΦ) στις Πολιτικές των Δήμων*, ο.π. σελ. 7

Βάσης Δεδομένων που θα λειτουργεί στο πλαίσιο ενός πανευρωπαϊκού δικτύου πληροφόρησης. Ωστόσο, ο προϋπολογισμός αγγίζει μόλις τα 992.500 Ευρώ⁷².

Αντιθέτως, υψηλότερο ποσό έχει δεσμευτεί αναφορικά με την υλοποίηση της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά για την περίοδο 2012-2020. Αναλυτικότερα, εκτός από δράσεις κοινωνικής προστασίας και προαγωγής της υγείας τους, αυτή περιλαμβάνει και τη δημιουργία κέντρων επαγγελματικής και κοινωνικής στήριξης, η λειτουργία των οποίων φτάνει τα 97.500.000 Ευρώ⁷³. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι η εν λόγω Στρατηγική δεν κάνει ξεχωριστή αναφορά για την ενδυνάμωση των γυναικών Ρομά αλλά αναφέρεται στο σύνολο των μελών αυτής της κοινωνικής ομάδας.

2.3.2. Ευρωπαϊκές δράσεις

Οι πολιτικές της ΕΕ σχετικά με την προώθηση της ισότητας των φύλων στηρίζονται σε προγράμματα απευθείας χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αποσκοπούν στην υλοποίηση των στόχων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών 2010-2015.

Για την προηγούμενη προγραμματική περίοδο 2007-2013, η Ελλάδα έχει να επιδείξει σημαντικές επιτυχίες. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του προγράμματος PROGRESS, η ΓΓΙΦ αναδείχθηκε δικαιούχος επιχορήγησης και στις τρεις προσκλήσεις υποβολής αιτήσεων που έτρεξε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με αντικείμενο τη βελτίωση της ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου στις εθνικές πολιτικές⁷⁴. Επιπλέον, μεταξύ των βραβευμένων προτάσεων έργων του προγράμματος DAPHNE III συγκαταλέγονται και ορισμένες απ' αυτές όπου συμμετείχαν ελληνικοί φορείς⁷⁵. Ενδεικτικά αναφέρονται i) το ΤΕΙ Κρήτης με αντικείμενο έργου την ενίσχυση της ικανότητας μεταναστριών οικιακών βοηθών να αντιμετωπίσουν την σεξουαλική παρενόχληση και ii) το Χαμόγελο του Παιδιού για την καταπολέμηση της βίας εις βάρος των γυναικών

Για τη νέα περίοδο 2014-2020 έχει υιοθετηθεί το πρόγραμμα Δικαιώματα και Ιθαγένεια, το οποίο αποτελεί συνέχεια των τριών προγραμμάτων της περιόδου 2007-2013: «Θεμελιώδη δικαιώματα και Ισότητα», «Daphne III», και τα δύο θεματικά πεδία

⁷² Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (2014), *Δικαιώματα του Ανθρώπου: Εθνικό Σχέδιο Δράσης*, ο.π., σελ.231-234

⁷³ Στο ίδιο, σελ. 214

⁷⁴ http://ec.europa.eu/justice/grants/programmes/progress/projects/index_en.htm, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁷⁵ ec.europa.eu/.../dap_2011-2012_summary_of_awarded_projects_en.doc, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

«Καταπολέμηση των διακρίσεων και Διαφορετικότητα» και «Ισότητα των φύλων» του χρηματοδοτικού εργαλείου PROGRESS.

Καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της ισότητας των φύλων για τη νέα προγραμματική περίοδο διαδραματίζει το ΠΔΠ 2014-2020, όπου καθορίζονται τα μέγιστα ετήσια ποσά που δύναται, βάσει δημοσιονομικού προγραμματισμού, να δαπανήσει η ΕΕ ανά πεδίο πολιτικής⁷⁶. Στο ερώτημα κατά πόσο το προσεχές ΠΔΠ λαμβάνει υπόψη τις διαστάσεις της έμφυλης ισότητας, ευρωπαϊκή μελέτη⁷⁷, που στηρίχθηκε στη χρήση του εργαλείου gender budgeting, επισημαίνει ότι δεν έχει επιτευχθεί ακόμη η ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου στον ίδιο βαθμό για όλες τις ευρωπαϊκές πολιτικές.

Συγκρίνοντας το προσεχές ΠΔΠ με τα προηγούμενα συνάγεται το συμπέρασμα ότι μολονότι αυξάνεται το σύνολο των προβλεπόμενων δαπανών της ΕΕ, οι πόροι που προσανατολίζονται σε προγράμματα για τη μείωση των έμφυλων ανισοτήτων μειώνονται. Ταυτόχρονα, μειώνεται και η ευαισθητοποίηση σε θέματα έμφυλης ισότητας καθώς απουσιάζουν από πολιτικές οι ρητές αναφορές στην ισότητα των φύλων ως στρατηγική και στόχο πολιτικής.

2.4. Μηχανισμοί εφαρμογής πολιτικών ισότητας των φύλων

Στο σημείο αυτό, καθίσταται απαραίτητη η καταγραφή των θεσμικών μηχανισμών που συμβάλλουν επιβοηθητικά στην προώθηση της ουσιαστικής ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Ως καταλυτικοί παράγοντες αναγνωρίζονται η σωστή λειτουργία αυτών, η μεταξύ τους συνεργασία (όπου αυτό καθίσταται απαραίτητο) και η επάρκεια πόρων. Όσον αφορά στην εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων, μελέτη αποδεικνύει⁷⁸ ότι η τρέχουσα οικονομική κρίση και οι συνεπαγόμενες πολιτικές λιτότητας έχουν ως αντίκτυπο τη σταδιακή και εν δυνάμει περαιτέρω διάβρωση των ειδικών θεσμικών μηχανισμών, ιδίως σε εθνικό επίπεδο, σε μια εποχή που η προστασία των γυναικών καθίσταται όλο και περισσότερο αναγκαία.

⁷⁶ European Parliament (2012), *The multi-annual financial framework 2014-2020 from a gender equality perspective*, D-G for Internal Policies, Brussels, σελ. 11

⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 165

⁷⁸ European Women's Lobby (2012), *The price of austerity-The impact on women's rights and gender equality in Europe*, Brussels, σελ. 2

2.4.1. Εθνικοί θεσμοί

Η προώθηση της αρχής της ισότητας των φύλων σε εθνικό επίπεδο στηρίζεται σε ένα σύνολο δομών που αναφέρονται παρακάτω.

Αρχικά, απευθείας στον Πρωθυπουργό υπάγεται η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Πρόκειται για ένα συμβουλευτικό όργανο της πολιτείας, το οποίο διαμορφώνει προτάσεις πολιτικής, επισημαίνει διαρκώς την ανάγκη κατοχύρωσης δικαιωμάτων του ανθρώπου σε όλα τα πολιτειακά όργανα και ανταλλάσει εμπειρίες σε διεθνές επίπεδο. Μεταξύ των θεματικών ενδιαφερόντων της είναι η ισότητα των φύλων και η εμπορία ανθρώπων⁷⁹.

Επίσης, σε κυβερνητικό επίπεδο προβλέπεται η δυνατότητα σύστασης Διυπουργικών Επιτροπών για την υποβοήθηση του έργου του Πρωθυπουργού στη μελέτη ειδικών θεμάτων και την εκπόνηση κατάλληλων προγραμμάτων⁸⁰. Μια εξ αυτών είναι η Εθνική Επιτροπή για την Ισότητα των δύο Φύλων⁸¹. Η αρμοδιότητά της έγκειται στη λήψη αποφάσεων για την προώθηση μιας εθνικής πολιτικής που στοχεύει στην ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου σε όλες τις δημόσιες πολιτικές. Παράλληλα, αναλαμβάνει το συντονισμό των υπουργείων και άλλων δημοσίων φορέων κατά την επεξεργασία πολιτικών, το σχεδιασμό νομοθετικών πρωτοβουλιών και την υλοποίηση μέτρων. Όμως, είναι αξιοπρόσεκτο ότι η νομοθεσία περί αρμοδιοτήτων της εν λόγω Επιτροπής δεν έχει επικαιροποιηθεί, αφού επισημαίνει ότι η Επιτροπή αναλαμβάνει την προετοιμασία και την κατάρτιση του ετήσιου προγράμματος δράσης για την ισότητα με στόχο τη διαμόρφωση μίας ολοκληρωμένης πολιτικής στο πλαίσιο του Γ΄ Κ.Π.Σ.

Ξεχωριστός λόγος πρέπει να γίνει για τη ΓΓΙΦ⁸², η οποία ξεκίνησε, το 1982, ως γνωμοδοτικό Συμβούλιο Ισότητας παρά τω Πρωθυπουργό. Σήμερα, συνιστά τον αρμόδιο κυβερνητικό φορέα για το σχεδιασμό, την υλοποίηση και παρακολούθηση της εφαρμογής πολιτικών για την επίτευξη νομικής και ουσιαστικής ισότητας των φύλων σε όλες τις εκφάνσεις (κοινωνική, πολιτική και οικονομική) της καθημερινής ζωής σε ιδιωτικό και δημόσιο επίπεδο.

Στη ΓΓΙΦ προβλέπεται η λειτουργία Εθνικής Επιτροπής για την Ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Πιο συγκεκριμένα, στην Επιτροπή αυτή δίνεται η δυνατότητα διεξαγωγής διαλόγου με την κοινωνία των πολιτών για τη διαμόρφωση πολιτικών και

⁷⁹ <http://www.nchr.gr/>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁸⁰ Άρθρο 10 παρ. 3 ν. 1558/1985 (ΦΕΚ Α΄/137/26.07.1985)

⁸¹ Άρθρο 67 του ΠΔ 63/2005

⁸² Βλ. σχετικά <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c14/>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

την υποβολή προτάσεων λήψης μέτρων και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων τους σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο⁸³. Εντούτοις, η Επιτροπή από το 2008 παραμένει ανενεργή. Για το λόγο αυτό, στις τελευταίες συστάσεις της, η CEDAW ενθαρρύνει την Ελλάδα να την επανεργοποιήσει, ώστε να ενισχυθούν οι δράσεις προώθησης της ισότητας των δύο φύλων στη χώρα⁸⁴.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί το ΚΕΘΙ⁸⁵ που αποτελεί εποπτευόμενο από το ΥΠΕΣΔΑ ν.π.ι.δ και χρηματοδοτείται από τη ΓΓΙΦ. Έργο του είναι τόσο η διεξαγωγή επιστημονικών μελετών κι ερευνών όσο και η υλοποίηση εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων δράσης σε θέματα έμφυλης ισότητας.

Σε κοινοβουλευτικό επίπεδο, προβλέπεται από τον ΚτΒ η λειτουργία Ειδικής Μόνιμης Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ειδικότερα, αντικείμενό της συνιστά η μελέτη, έρευνα και διατύπωση προτάσεων με σκοπό την προώθηση της έμφυλης ισότητας στους κοινωνικούς θεσμούς και την εφαρμογή της από τη Δημόσια Διοίκηση. Παράλληλα, υπάρχει η δυνατότητα συνεργασίας και ανταλλαγής απόψεων με τα εθνικά κοινοβούλια άλλων χωρών και με διεθνείς οργανισμούς.

Επιπροσθέτως, περίπου δέκα χρόνια μετά από την ίδρυση του Συνηγόρου του Πολίτη, εντάχθηκε μεταξύ των θεματικών κύκλων της Ανεξάρτητης Αρχής η ισότητα των φύλων⁸⁶. Σαφέστερα, ο αρμόδιος Βοηθός Συνήγορος εποπτεύει και συντονίζει τη λειτουργία και τα στελέχη του εν λόγω κύκλου στην αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων που εκδηλώνονται στην πρόσβαση στην απασχόληση και τις εργασιακές σχέσεις αποτυπώνοντας τα συμπεράσματα σε ετήσιες εκθέσεις. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αν και ο Συνήγορος του Πολίτη δεν είναι αρμόδιος για θέματα που αφορούν στην υπηρεσιακή κατάσταση του προσωπικού των δημοσίων υπηρεσιών, κατ' εξαίρεση δύναται να παρέμβει όταν τίθεται θέμα δυσμενούς μεταχείρισης λόγω φύλου. Ομοίως, κατ' εξαίρεση μπορεί να παρέμβει όταν εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα υφίστανται έμφυλες διακρίσεις. Όσον αφορά στην πρόσβαση σε αγαθά κι υπηρεσίες, ως φορείς παρακολούθησης της ίσης μεταχείρισης γυναικών και ανδρών έχουν οριστεί βάσει

⁸³ Άρθρο 8 ν. 3491/2006 (ΦΕΚ Α' / 207/02.10.2006)

⁸⁴ Επιτροπή CEDAW (2013), *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της εβδομης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας, που υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή κατά την πενητηκοστή τέταρτη σύνοδό της*, ο.π, σελ.4

⁸⁵ <http://www.kethi.gr/>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁸⁶ Άρθρο 13 παρ. 1 του ν. 3488/2006 (ΦΕΚ Α' /191/11.9.2006)

νόμου για τις μεν δημόσιες υπηρεσίες και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, ο Συνήγορος του Πολίτη και για τον δε ιδιωτικό τομέα, ο Συνήγορος του Καταναλωτή⁸⁷.

Στο πλαίσιο καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, καθοριστικός είναι ο ρόλος του Εθνικού Συντονιστή Δράσης που προβλέπει ευρωπαϊκή οδηγία⁸⁸ σε κάθε κ-μ. Αναλυτικότερα, αυτός συμμετέχει στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εθνικών Εισηγητών, όπου η ανταλλαγή εμπειριών και βέλτιστων πρακτικών διευκολύνει την εφαρμογή μιας συντονισμένης και ενοποιημένης Στρατηγικής. Στην Ελλάδα, ρόλο Εθνικού Συντονιστή επιτελεί το Υπ. Εξωτερικών μέσω του Γραφείου Εθνικού Εισηγητή για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων. Το εν λόγω γραφείο υλοποιεί το Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά της Εμπορίας Ανθρώπων και συντονίζει δράσεις πρόληψης και καταστολής του φαινομένου αλλά και προστασίας των θυμάτων⁸⁹.

Πέραν του Υπ. Εξωτερικών, κι άλλα Υπουργεία έχουν ενσωματώσει δομές προστασίας δικαιωμάτων των γυναικών. Αρχικά, στο επιτελείο του Υπουργού Εθνικής Άμυνας έχει συσταθεί από το 2004 το Γραφείο Ισότητας των Φύλων με αρμοδιότητες την επεξεργασία θεμάτων ισότητας των φύλων στο στρατιωτικό προσωπικό των ενόπλων δυνάμεων της χώρας συγκριτικά με άλλα κράτη και τη διατύπωση θεσμικών προτάσεων προώθησης της εφαρμογής της αρχής στο πεδίο των ενόπλων δυνάμεων⁹⁰.

Ομοίως, στο Υπ. Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας συστάθηκε Γραφείο Ισότητας των Φύλων που συμβάλλει σημαντικά στην προώθηση της ενεργούς συμμετοχής των γυναικών στον αγροτικό τομέα, στην παρακολούθηση εφαρμογής της εθνικής και ενωσιακής νομοθεσίας αλλά και στην εξέλιξη, μετεκπαίδευση και αξιοποίηση του γυναικείου δυναμικού του Υπουργείου⁹¹.

Τέλος, στο Υπ. Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης λειτουργούν τρεις υπηρεσίες αναφορικά με την ισότητα των φύλων στις εργασιακές σχέσεις. Έτσι, στο Ανώτατο Συμβούλιο Εργασίας έχει συσταθεί Ειδικό Τμήμα Ισότητας των Φύλων με γνωμοδοτικό ρόλο επί θεμάτων ίσης μεταχείρισης γυναικών και ανδρών σε εργασιακό επίπεδο⁹². Στη Δ/ση Όρων Εργασίας της κεντρικής υπηρεσίας λειτουργεί Τμήμα Ισότητας των Φύλων⁹³, το οποίο προβαίνει στη συλλογή στατιστικών

⁸⁷ Ν..3769/2009, ο.π., άρθρο 11

⁸⁸ Οδηγία 2011/36/EU, ο.π.

⁸⁹ <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/paranomi-diakinisi-prosopon.html>,

Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁹⁰ Άρθρο 14Α Π.Δ. 281/2002 (ΦΕΚ Α' / 249/16.10.2002)

⁹¹ Υ.Α. 261768/1991 (ΦΕΚ Β' /287/06.05.1991)

⁹² Άρθρο 27 ν. 3896/2010 (ΦΕΚ Α 207/08.12.2010)

⁹³ Στο ίδιο, άρθρο 28

δεδομένων, την παρακολούθηση εφαρμογής ειδικών θετικών μέτρων και την ενημέρωση εργοδοτών και εργαζομένων αναφορικά με τη λήψη συναφών μέτρων⁹⁴. Ακόμη, σε όλες τις Επιθεωρήσεις Εργασίας υπάρχει Γραφείο Ισότητας των Φύλων⁹⁵, το οποίο συνεργάζεται με τις δύο προηγούμενες υπηρεσίες ενώ ενημερώνει το Συνήγορο του Πολίτη σχετικά με την εφαρμογή των προβλεπόμενων από τους Κοινωνικούς Επιθεωρητές.⁹⁶

2.4.2. Θεσμοί της ΕΕ

Εκτός των εθνικών θεσμών, λειτουργούν παράλληλα ευρωπαϊκοί μηχανισμοί που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην προάσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών.

Αναντίρρητα, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η συμβολή του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων⁹⁷ στην ενίσχυση της έμφυλης ισότητας στην Ευρώπη μέσω της συλλογής στατιστικών στοιχείων και της ανάπτυξης μεθοδολογικών εργαλείων. Πρόκειται για έναν αυτόνομο οργανισμό της ΕΕ, που παρέχει υψηλού επιπέδου τεχνογνωσία στα θεσμικά όργανά της⁹⁸ και επιδιώκει την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές της ΕΕ και τις συνακόλουθες εθνικές πολιτικές καθώς και την ευαισθητοποίηση των ευρωπαίων πολιτών.

Επιπλέον, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή επικουρεί η Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης, Καταναλωτών και Ισότητας των Φύλων, στην οποία ανήκει η Δ/νση Ισότητας. Η τελευταία είναι υπεύθυνη για την εκπόνηση σχεδίων νομοθετικής πρότασης αναφορικά με θέματα που άπτονται της έμφυλης ισότητας στην ΕΕ και οφείλει να αναφέρεται στον Ευρωπαϊκό Επίτροπο που είναι αρμόδιος και έχει την πολιτική ευθύνη για τον αντίστοιχο τομέα πολιτικής⁹⁹. Αντίστοιχα, η Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων συντελεί στην επεξεργασία σχετικών νομοθετικών προτάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου¹⁰⁰.

Τέλος, η υποστηρικτική δράση των Ομάδων Εργασίας της ΕΕ έγκειται στην αντιμετώπιση των βασικών προκλήσεων και την υιοθέτηση των κοινών

⁹⁴ Άρθρο 4 Π.Δ. 368/1989 (ΦΕΚ Α'/163/16.06.1989)

⁹⁵ Ν. 3896/2010, ο.π. άρθρο 28

⁹⁶ Άρθρο 9 Π.Δ. 136/1999 (ΦΕΚ Α'/134/30.06.1999)

⁹⁷ Κανονισμός (ΕC) Νο 1922/2006, L 403/9, σελ. 9-17

⁹⁸ <http://eige.europa.eu/content/about-eige>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

⁹⁹ http://ec.europa.eu/justice/mission/index_en.htm, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹⁰⁰ http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-parliament/index_en.htm, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

προτεραιοτήτων που έχουν συμφωνηθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Υπό το πρίσμα της ισότητας των φύλων έχουν συσταθεί δύο τέτοιες ομάδες. Πιο συγκεκριμένα, το 1981 ιδρύθηκε παρά τη Επιτροπή η Συμβουλευτική Επιτροπή Ίσων Ευκαιριών για γυναίκες και άνδρες, η οποία έχει γνωμοδοτικό ρόλο στο σχεδιασμό και την υλοποίηση ενωσιακών πολιτικών που προωθούν την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων¹⁰¹. Επίσης, από το 2001 λειτουργεί η Ανώτερη Ομάδα ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου, η οποία συνιστά τον κύριο χώρο συζήτησης για το σχεδιασμό της στρατηγικής παρακολούθησης του Προγράμματος Δράσης του Πεκίνου¹⁰².

2.4.3. Διεθνείς θεσμοί

Οι θεσμοί προώθησης της ισότητας των φύλων συμπληρώνονται από τη λειτουργία παγκοσμίων και περιφερειακών μηχανισμών.

Ο ΟΗΕ έχει εντάξει από πολύ νωρίς μεταξύ των προτεραιοτήτων του την ισότητα των φύλων. Για το λόγο αυτό, ήδη το 1946 συστάθηκε στο ECOSOC η Επιτροπή για το Καθεστώς των Γυναικών¹⁰³ με αντικείμενο την προετοιμασία σχεδίων αποφάσεων, συστάσεων και εκθέσεων για την προαγωγή των δικαιωμάτων των γυναικών σε όλους τους τομείς¹⁰⁴. Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι η εν λόγω επιτροπή δέχεται αναφορές για παραβιάσεις του καθεστώτος των γυναικών¹⁰⁵.

Επιπλέον, η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα έχει διορίσει έναν Ειδικό Εισηγητή για την έμφυλη βία¹⁰⁶, ο οποίος καλείται να συλλέγει πληροφορίες, να υποβάλλει εκθέσεις και να διατυπώνει συστάσεις για τη λήψη σχετικών μέτρων σε διεθνές, εθνικό, τοπικό και περιφερειακό επίπεδο¹⁰⁷.

Ακόμη, το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Διεθνές Έγκλημα ως θεματοφύλακας της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Πρωτοκόλλων της συνεργάζεται, μέσω ενός παγκόσμιου δικτύου, με τα συμβαλλόμενα μέρη στην καταπολέμηση του διεθνούς εγκλήματος.

¹⁰¹ Απόφαση 82/43/EEC, L 20, σ. 35-37

¹⁰² http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/other-institutions/gender-mainstreaming/index_en.htm,

Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹⁰³ ECOSOC Res. 11 (II) (1946), *Establishing the Commission on the Status of Women*, New York

¹⁰⁴ Νάσκου-Περράκη Π. (2008), *Μηχανισμοί Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, σελ. 60

¹⁰⁶ <http://www2.ohchr.org/english/issues/women/rapporteur/>, Προσπελάστηκε τον Ιούνιο 2015

¹⁰⁷ UN High Commissioner for Human Rights Res. 1994/45 (1994), *Draft UN declaration on the rights of indigenous peoples*, Geneva

Το 2010 τα κ-μ του ΟΗΕ έκαναν ένα ιστορικό βήμα στην επιτάχυνση των στόχων του Οργανισμού αναφορικά με την ισότητα των φύλων και τη χειραφέτηση των γυναικών δημιουργώντας την οντότητα UN Women¹⁰⁸. Η εν λόγω οντότητα προκύπτει από τη συγχώνευση τεσσάρων προηγούμενων βοηθητικών οργάνων του ΟΗΕ¹⁰⁹ και ο ρόλος της έγκειται στη στήριξη διακυβερνητικών δομών για τη διαμόρφωση και την εφαρμογή συναφών πολιτικών.

Σε περιφερειακό επίπεδο, το Συμβούλιο της Ευρώπης επιδιώκει την εφαρμογή της Διακήρυξης «Κάνοντας την Ισότητα των Φύλων πραγματικότητα» μέσω δύο αλληλοεξαρτώμενων δομών. Η μεν Επιτροπή Ισότητας των Φύλων¹¹⁰ διαδραματίζει συμβουλευτικό προς τα θεσμικά όργανα του Οργανισμού ρόλο και στοχεύει στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ διεθνών πολιτικών δεσμεύσεων και πραγματικότητας που βιώνουν οι γυναίκες στην Ευρώπη¹¹¹. Οι δε Συντονιστές Ισότητας Φύλων, που ευκαίω θα ήταν να διοριστούν σε κάθε διακυβερνητική δομή ή επιτροπή διεθνούς οργανισμού ή διεθνούς σύμβασης, έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου σε όλα τα στάδια διαμόρφωσης και άσκησης πολιτικής¹¹².

¹⁰⁸ <http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>, Προσπελάστηκε τον Ιούνιο 2015

¹⁰⁹ Τα διακριτά μέρη του συστήματος των ΗΕ που συνενώθηκαν και συγκρότησαν την οντότητα UN Women είναι: Διεύθυνση Προώθησης των Γυναικών (DAW), Διεθνές Ερευνητικό και Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο των Γυναικών (INSTRAW), Γραφείο του Ειδικού Συμβούλου για θέματα ισότητας των φύλων και ανέλιξη των γυναικών (OSAGI) και το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη για τις Γυναίκες (UNIFEM)

¹¹⁰ <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/>, Προσπελάστηκε τον Ιούνιο 2015

¹¹¹ https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/GEC/default_en.asp, Προσπελάστηκε τον Ιούνιο 2015

¹¹² Συμβούλιο της Ευρώπης (2015), *A vital asset in the Council of Europe transversal programme on gender equality-Gender Equality Rapporteurs*, Gender Equality Commission, Strasbourg

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η κοινωνία των πολιτών αποτελεί το ενδιάμεσο στρώμα μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων¹¹³, όπου οι πολίτες αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο προβάλλοντας αιτήματα και συνδιαμορφώνοντας τις αποφάσεις. Ως δύναμη εκδημοκρατισμού από κάτω¹¹⁴ και βασική συνιστώσα της διαβούλευσης και των πρακτικών της συμμετοχικής δημοκρατίας, η κοινωνία των πολιτών συνιστά ένα δομημένο χώρο διαλόγου και κοινωνικών εκφράσεων ευαισθητοποιημένων πολιτών με δημοκρατική συνείδηση¹¹⁵.

Στην ενεργοποίηση των πολιτών αποσκοπεί η αποκεντρωμένη προσέγγιση που έχει υιοθετήσει η Συνθήκη της Λισσαβόνας αναφορικά με την αρχή της επικουρικότητας προς τον πολίτη, σύμφωνα με την οποία η κοινωνία των πολιτών συμμετέχει ενεργά στη λήψη αποφάσεων μέσω διαφόρων μορφών εταιρικής¹¹⁶. Αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες δεσμεύει τις τοπικές αρχές να συνεργάζονται με ΜΚΟ και γυναικείες οργανώσεις για την προώθηση της ισότητας των φύλων σε όλους τους τομείς της ζωής και την ένταξή της στα Σχέδια Δράσης τους¹¹⁷.

Με την ενεργό δράση των ΜΚΟ αναδεικνύεται η φύση και η σοβαρότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες, με στόχο την καταπολέμηση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού τους. Όμως, η δράση της κοινωνίας των πολιτών παραμένει ακόμη ασθενής στην Ελλάδα συγκριτικά με αυτή που έχει αναπτυχθεί στη Δύση¹¹⁸.

Για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην εφαρμογή των δημοσίων πολιτικών, το κράτος οφείλει να διατηρεί μια αμφίδρομη επικοινωνία και συνεχή διαβούλευση με την κοινωνία των πολιτών, ιδίως όταν αφορά σε ευαίσθητα πεδία της δημόσιας πολιτικής, όπως αυτό της έμφυλης ισότητας. Αυτός ο αμοιβαίος διάλογος πρέπει να δομείται πάνω στους άξονες της διαφάνειας, της λογοδοσίας και της

¹¹³ Βλ. σχετικά Tocqueville A. (1838), *Democracy in America*, Saunders and Otley: London

¹¹⁴ Μουζέλης Ν. (2004), Συμμετοχική Δημοκρατία και Πλουραλισμός, Εφημερίδα *Το Βήμα: Γνώμες*, 15.02.2004, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=157053>, Προσπελάστηκε τον Αύγουστο 2015

¹¹⁵ ΓΓΙΦ (2011), *Πρακτικά Ημερίδας με θέμα: «Κοινωνία των Πολιτών και Ισότητα των φύλων»*, 1^η Συνεδρία με θέμα: «Η Συμβολή των Γυναικείων Οργανώσεων και ΜΚΟ στην Ισότητα των φύλων Προκλήσεις και Προοπτικές», 7 Δεκεμβρίου 2010, σελ. 10

¹¹⁶ Άρθρο 11, ΣΕΕ

¹¹⁷ Άρθρο 5, Χάρτης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ

¹¹⁸ Μουζέλης Ν. (2003), Γιατί αποτυγχάνουν οι μεταρρυθμίσεις, Εφημερίδα *Το Βήμα: Νέες Εποχές* 29.06.2003, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=152249>, Προσπελάστηκε τον Αύγουστο 2015

αποτελεσματικότητας¹¹⁹. Γέφυρα μεταξύ Ευρώπης και οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών αποτελεί η ΕΟΚΕ¹²⁰, η οποία λειτουργεί ως επίσημη πλατφόρμα, όπου ακούγεται η φωνή των ΜΚΟ, που συνιστούν «δεξαμενές» ιδεών και προτάσεων. Στην Ελλάδα, ο οργανωμένος κοινωνικός διάλογος έχει ανατεθεί συνταγματικά¹²¹ στην ΟΚΕ της Ελλάδας¹²². Και οι δύο επιτροπές αποτελούν οργανώσεις θεσμοθετημένου κοινωνικού διαλόγου που επηρεάζουν την πολιτική σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο αντίστοιχα.

Τέλος, δεδομένης της αδυναμίας εύρεσης χρηματοδότησης των δράσεων των ΜΚΟ, η ΕΕ συμβάλλει στην οικονομική ενίσχυση τους. Επί παραδείγματι, το ΕΠ «Διοικητική Μεταρρύθμιση 2007-2013» περιελάμβανε τη χρηματοδότηση διετών Σχεδίων Δράσης γυναικείων οργανώσεων και ΜΚΟ, που δραστηριοποιούνται στην προάσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών, με σκοπό την ενίσχυση της διοικητικής τους ικανότητας. Η χρηματοδότηση έγινε από το ΕΚΤ και έφθασε έως 80.000 ευρώ για κάθε ένα από τα δεκαεφτά Σχέδια Δράσης που επιλέχθηκαν.¹²³

¹¹⁹ ΓΓΙΦ (2011), *Πρακτικά Ημερίδας με θέμα: «Κοινωνία των Πολιτών και ισότητα των φύλων»*, ο.π. σελ. 3

¹²⁰ Μπαλούρδος Δ., Χρυσάκης Μ. (2012), *Καταπολέμηση των Διακρίσεων: Τάσεις, Προκλήσεις και Πολιτικές*, εκδόσεις Παπαζήσης: Αθήνα, σελ. 82

¹²¹ Σ 1975/86/01/08 ο.π., άρθρο 82 παρ. 3.

¹²² www.oke-esc.eu, Προσπελάστηκε τον Αύγουστο 2015

¹²³ ΓΓΙΦ (2012), *Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013: Απολογιστική Έκθεση Νοέμβριος 2009-Απρίλιος 2012* ο.π., σελ. 38

Β' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Ισότητας Φύλων, ο δείκτης έμφυλης ισότητας στην ΕΕ-28 φτάνει το 52,9%, ποσοστό που αποδεικνύει ότι η ΕΕ έχει διανύσει μόνο τη μισή απόσταση προς την πλήρη και ουσιαστική ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Συνεπώς, αναδεικνύεται επιτακτική η λήψη αυξημένων και περισσότερο αποτελεσματικών μέτρων.

Η αποσπασματική πρόοδος των πολιτικών είναι εμφανής και στην Ελλάδα, όπου ο δείκτης ισότητας των φύλων αγγίζει μόλις το 38,3%. Παρακάτω παρουσιάζονται παραδείγματα έμφυλων ανισοτήτων στη βάση στατιστικών στοιχείων.

4.1. Αγορά εργασίας

Η ύπαρξη ίσων ευκαιριών συμμετοχής στην απασχόληση είναι ζωτικής σημασίας καθώς συνιστά παράγοντα ώθησης της οικονομικής ανάπτυξης και των στόχων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2020.

4.1.1. Απασχόληση

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat¹²⁴, στην ελληνική αγορά εργασίας παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των δύο φύλων που αφορούν όχι μόνο στο ρυθμό απασχόλησης αλλά και στον τύπο της απασχόλησης και του επαγγέλματος. Αρχικά, ο ρυθμός απασχόλησης για τους άνδρες αγγίζει το 62,7% ενώ για τις γυναίκες το 43,3%. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται ένα χάσμα ύψους 19,4% κατατάσσοντας την Ελλάδα μεταξύ των κρατών με τη μεγαλύτερη «ψαλίδα».

Αναφορικά με τον τύπο απασχόλησης, 38% των γυναικών εργάζεται σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης ενώ 43% σε συνθήκες μερικής απασχόλησης. Συγκρίνοντας τα ποσοστά μερικής απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων, προκύπτει η διαπίστωση ότι η εν λόγω μορφή απασχόλησης αντιστοιχεί σε ποσοστό 5,3% για τους άνδρες και σε 12,5% για τις γυναίκες.

Συμπληρωματικά, ως προς τον τύπο επαγγέλματος, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος κατανομής του αριθμού των απασχολούμενων γυναικών μεταξύ των

¹²⁴ Eurostat (2015), *News Release: 8 March 2015: International Women's*, Luxemburg, Προσπελάστηκε το Ιούλιο 2015

διαφορετικών επαγγελμάτων. Αναλυτικότερα, από το συνολικό μερίδιο των απασχολούμενων γυναικών, που φτάνει το 41%, το 29% εργάζεται σε θέση διευθυντή, το 57% ως γραμματειακή υποστήριξη, το 47% ως υπάλληλοι υπηρεσιών και πωλητές, ενώ, το 9% ασχολείται με τεχνικά και άλλα συναφή επαγγέλματα.

4.1.2. Αμοιβές - Συντάξεις

Ξεχωριστός λόγος πρέπει να γίνει για το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων. Η διαφορά στις αμοιβές φτάνει το 22% στην Ελλάδα, ποσοστό που ξεπερνά το μ.ο. της ΕΕ και συγκαταλέγεται στα μεγαλύτερα ποσοστά μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών. Εξετάζοντας βαθύτερα τις ρίζες του φαινομένου σε συνδυασμό με τα στατιστικά στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω, εύκολα διαπιστώνεται ότι οι χαμηλότερες αμοιβές είναι απόρροια της πλειοψηφικής συμμετοχής των γυναικών στη μερική απασχόληση.

Παρόλο που οι Ελληνίδες με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υπερτερούν έναντι των ανδρών, με ποσοστό 41,6% έναντι 32,9%¹²⁵, η πλειοψηφία αυτών ωθείται στη μερική απασχόληση είτε λόγω αδυναμίας εύρεσης θέσεων εργασίας πλήρους απασχόλησης (εξαιτίας της οικονομικής κρίσης) είτε για οικογενειακούς λόγους. Στην τελευταία περίπτωση, οι γυναίκες επιλέγουν να εργαστούν λιγότερες ώρες καθώς φέρουν το βάρος της μη αμειβόμενης εργασίας στο σπίτι. Πράγματι, οι εργαζόμενες γυναίκες αφιερώνουν πολύ περισσότερο χρόνο στη φροντίδα των παιδιών και τις δουλειές του σπιτιού, σε ποσοστά 52,6% και 77,8% αντίστοιχα, έναντι 17,4% και 9,3% για τους άνδρες. Εντούτοις, περισσότεροι είναι οι άνδρες που αφιερώνουν χρόνο σε δραστηριότητες αναψυχής¹²⁶.

Όμως, οι θέσεις μερικής απασχόλησης συνοδεύονται από χαμηλούς μισθούς. Κατ' αυτόν τον τρόπο, υπάρχει ο κίνδυνος να περιέλθουν οι γυναίκες σε κατάσταση φτώχειας ακόμη και στη διάρκεια της επαγγελματικής ζωής τους. Επεκτείνοντας το συλλογισμό θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι χαμηλότερες αποδοχές αυξάνουν τον αναγκαίο χρόνο θεμελίωσης δικαιώματος σύνταξης και καταλήγουν σε μικρότερη σύνταξη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα περισσότερες γυναίκες παρά άνδρες να πλήττονται

¹²⁵<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdsc480&language=en>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹²⁶ European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Country Profiles, Italy*, σελ. 37

από τη φτώχεια στην τρίτη ηλικία¹²⁷. Σήμερα, η διαφορά στο ποσοστό σύνταξης μεταξύ γυναικών και ανδρών ανέρχεται σε 22%¹²⁸. Αναφορικά με τον κίνδυνο φτώχειας, το ποσοστό είναι και πάλι υψηλότερο για τις γυναίκες, δηλαδή φτάνει το 36,8% έναντι των ανδρών που αγγίζει το 34,6%¹²⁹.

4.1.3. Επιχειρηματικότητα γυναικών

Στην Ελλάδα, το 30% των επιχειρηματιών είναι γυναίκες, ποσοστό που προσεγγίζει το μ.ο της ΕΕ (31%). Η πλειοψηφία αυτών ασχολείται με δραστηριότητες που αφορούν στην παροχή υπηρεσιών και την εκπαίδευση. Αντιθέτως, τα χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής εμφανίζονται στους τομείς των κατασκευών και μεταφορών. Συγκριτικά με την ΕΕ-28, τα ποσοστά συμμετοχής των Ελληνίδων είναι υψηλότερα στις χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες και χαμηλότερα σε τομείς υγείας και διοικητικών υπηρεσιών παρά το γεγονός ότι οι ελληνίδες επιχειρηματίες εμφανίζονται να έχουν σχετικά χαμηλό μορφωτικό επίπεδο μεταξύ των ευρωπαϊών γυναικών επιχειρηματιών¹³⁰.

4.1.4. Ανεργία

Δεδομένου του χαμηλότερου ρυθμού απασχόλησης των γυναικών, τα ποσοστά ανεργίας παραμένουν υψηλότερα για αυτές. Ειδικότερα, βάσει των στατιστικών στοιχείων που έχει συγκεντρώσει ο ΟΑΕΔ για το πρώτο πεντάμηνο του τρέχοντος έτους, προκύπτει ότι μεταξύ των εγγεγραμμένων αναζητούντων εργασία ανέργων οι γυναίκες ανέρχονται σε ποσοστό 60,08%. Στο σύνολο των εγγεγραμμένων αλλά μη αναζητούντων εργασία οι γυναίκες αγγίζουν το 60,75%¹³¹. Παράλληλα, όπως επισημαίνει η ΕΛ.ΣΤΑΤ. για το πρώτο τρίμηνο του 2015, το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-24 ετών, το οποίο στις νέες γυναίκες αγγίζει το 57%¹³². Τέλος, οι νέες γυναίκες ηλικίας 15-29 ετών που βρίσκονται εκτός

¹²⁷ European Commission (2014), *Tackling the gender pay gap in the European Union*, D-G for Justice, Publications Office of the EU: Belgium, σελ. 2

¹²⁸ Tinios P., Bettio F., Betti G., Georgiadis T., (2015), *Men Women and Pensions*, Publication Office of the European Union: Luxemburg, σελ. 29

¹²⁹ European Commission (2015), *Report on equality between women and men 2014*, D-G for Justice and Consumers, Luxemburg, σελ. 57

¹³⁰ European Commission (2014), *Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe: Country Fiche, Greece*, D-G for Enterprise and Industry, Brussels, σελ. 3-7

¹³¹ ΟΑΕΔ, *Δελτίο Τύπου: Στατιστικά Στοιχεία Εγγεγραμμένης Ανεργίας*, 23-06-2015

¹³² ΕΛ.ΣΤΑΤ., *Δελτίο Τύπου: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Α' Τρίμηνο 2015*, 11-06-2015

εκπαίδευσης, εργασίας και κατάρτισης (NEET) φτάνουν το 30,3% ενώ οι άνδρες το 26,8%¹³³.

4.1.5. Συμμετοχή γυναικών σε θέσεις λήψης αποφάσεων

Μολονότι οι γυναίκες έχουν το πληθυσμιακό πλεονέκτημα, στην πολιτική ζωή χαρακτηρίζονται από μειωμένη συμμετοχή. Όμως, η συμμετοχή των γυναικών στους θεσμούς δεν αποτελεί ούτε αυτοσκοπός ούτε αριθμητικός στόχος. Αντιθέτως, συνιστά προϋπόθεση μιας δημοκρατικής κοινωνίας, όπου οι αποφάσεις που καθορίζουν το μέλλον λαμβάνονται από κοινού μεταξύ των δύο φύλων.

Από το 2000 μέχρι σήμερα, ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών στο ελληνικό Κοινοβούλιο βαίνει σημαντικά αυξανόμενος. Πράγματι, η συγκριτική ανάλυση στατιστικών δεδομένων αποδεικνύει ότι κάθε χρόνο προστίθενται περισσότερες γυναίκες μεταξύ των βουλευτών. Μάλιστα, η καθιέρωση της ποσόστωσης¹³⁴, σύμφωνα με την οποία ο αριθμός των υποψηφίων από κάθε φύλο στους συνδυασμούς των κομμάτων πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό τουλάχιστον ίσο με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων στο σύνολο της επικράτειας, έχει δώσει ώθηση στην περαιτέρω αύξηση του αριθμού των βουλευτριών. Όσον αφορά στις πλέον πρόσφατες κοινοβουλευτικές εκλογές του 2015, ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών αυξήθηκε κατά 2,3% σε σχέση με τις αμέσως προηγούμενες, αφού εξελέγησαν επτά γυναίκες περισσότερες. Σήμερα, το ποσοστό των βουλευτριών φτάνει πλέον το 23,3% και αποτελεί το υψηλότερο ποσοστό που έχει σημειωθεί στη χώρα¹³⁵.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να αποτυπωθεί και η εικόνα κατανομής των εδρών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μεταξύ των δύο φύλων. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι στις εκλογές του 2014 καθιερώνεται για πρώτη φορά η ποσόστωση για κάθε φύλο επί του αριθμού των υποψηφίων που πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό τουλάχιστον ίσο με το 1/3 αντιστοίχως¹³⁶. Όπως προκύπτει από στατιστικές μελέτες, παρατηρείται μια σταδιακή αύξηση του αριθμού των ευρωβουλευτριών, όπως συμβαίνει και σε εθνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, σήμερα το ποσοστό των γυναικών στο Ευρωκοινοβούλιο, βάσει αποτελεσμάτων των εκλογών του προηγούμενου έτους,

¹³³ European Commission (2015), *Report on equality between women and men 2014*, ο.π., σελ. 42

¹³⁴ Άρθρο 3 του ν. 3636/2008 (ΦΕΚ Α'11/01.02.2008)

¹³⁵ Μοσχοβάκου Ν. (2015), *Κατά Φύλο Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων των Βουλευτικών Εκλογών 2015*, Αθήνα

¹³⁶ Άρθρο 3 παρ. 3 του ν.4255/2014 (ΦΕΚ Α'89/11.04.2014)

φτάνει το 37%, όταν στις πρώτες εκλογές, το 1979, άγγιξε μόλις το 16%¹³⁷. Αναφορικά με τους έλληνες ευρωβουλευτές, μεταξύ των είκοσι που αναδείχθηκαν, οι πέντε είναι γυναίκες, αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 23,8% του συνόλου των ευρωβουλευτών.¹³⁸

Όσον αφορά στις Περιφερειακές και Δημοτικές Εκλογές, παρατηρείται εξίσου βελτίωση του ρυθμού αύξησης των γυναικών. Ειδικότερα, στις τελευταίες Περιφερειακές Εκλογές εξελέγησαν μόλις δύο γυναίκες ως Περιφερειάρχες σε αντίθεση με το 2010, οπότε και δεν είχε εκλεγεί καμία γυναίκα στη θέση αυτή. Επιπλέον, ο αριθμός των γυναικών Αιρετών Αντιπεριφερειάρχων αγγίζει το 20,7%¹³⁹, που αντιστοιχεί σε δώδεκα γυναίκες έναντι πενήνταοχτώ ανδρών¹⁴⁰. Αντίστοιχα, στους 325 Δήμους εξελέγησαν δεκαπέντε γυναίκες, δηλαδή ποσοστό 4,6%, ενώ τη θέση Δημάρχου κατέκτησαν μόνο εννιά γυναίκες¹⁴¹. Βέβαια, δεν πρέπει να λησμονείται η καταλυτική επίδραση του νομοθετικού πλαισίου που έχει διαμορφωθεί από το 2001¹⁴² και συνεχίζεται μέσω του Προγράμματος Καλλικράτη, το οποίο προβλέπει τόσο για τις Περιφέρειες¹⁴³ όσο και για τους Δήμους¹⁴⁴ ότι ο αριθμός των υποψηφίων συμβούλων από κάθε φύλο θα ανέρχεται τουλάχιστον στο 1/3 του συνολικού αριθμού των μελών του συμβουλίου.

Επιπρόσθετο παράδειγμα που ενισχύει το επιχείρημα της μειωμένης συμμετοχής των γυναικών σε θέσεις εξουσίας αποτελεί ο δικαστικός κλάδος. Στην περίπτωση αυτή, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών αυξάνεται διαρκώς, όπως αποδεικνύουν τα στατιστικά βάσει του αριθμού των αποφοίτων της Εθνικής Σχολής Δικαστών¹⁴⁵. Ωστόσο, εμφανίζεται μια κοινή τάση σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Μολονότι ο αριθμός γυναικών δικαστών στα Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια δικαστήρια παρουσιάζει

¹³⁷ <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/gender-balance.html>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹³⁸ <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/search.html?country=GR>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹³⁹ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Περιφέρειας Κρήτης, όπου η κατανομή των Αιρετών Αντιπεριφερειάρχων κατά φύλο ακολούθησε την κανονική κατανομή

¹⁴⁰ [http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{"page":"synoptiki","params":{"mode":"snom"}}](http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{), Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹⁴¹ [http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{"page":"synoptiki","params":{"mode":"dhm"}}](http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{), Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹⁴² Άρθρο 75 παρ. 1 του ν. 2910/2001 (ΦΕΚ Α'91/02.05.2001)

¹⁴³ Ν. 3852/2010, ο.π., άρθρο 120 παρ. 3

¹⁴⁴ Στο ίδιο, άρθρο 18 παρ. 3

¹⁴⁵ <http://www.esdi.gr/>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

ανοδική τάση, τα Ανώτατα Δικαστήρια παραμένουν ακόμη ένας ανδροκρατούμενος χώρος καθώς παρατηρείται πολύ μικρή συμμετοχή γυναικών δικαστών¹⁴⁶.

Ίδια είναι η εικόνα και στα διοικητικά συμβούλια των εποπτευόμενων οργανισμών και υπηρεσιακών συμβουλίων των Υπουργείων. Παρά τη θέση σε ισχύ από το 2000 νόμου¹⁴⁷ σχετικά με την εφαρμογή ποσόστωσης που φτάνει τουλάχιστον το 1/3 των οριζομένων μελών ανά φύλο στα συλλογικά όργανα, τα ευρήματα της έρευνας της ΓΓΙΦ αποδεικνύουν για άλλη μια φορά ότι οι άνδρες κυριαρχούν αριθμητικά στις θέσεις εξουσίας. Με άλλα λόγια, διαπιστώθηκε ότι μόνο στο 1/3 περίπου των οργάνων τηρείται ο νόμος για την ποσόστωση¹⁴⁸.

Η συμμετοχή των γυναικών στη λήψη αποφάσεων είναι περιορισμένη και στον ιδιωτικό τομέα. Αναλυτικότερα, η συμμετοχή των Ελληνίδων στα διοικητικά συμβούλια των μεγαλύτερων εισηγμένων εταιρειών αγγίζει μόλις το 8%¹⁴⁹. Κατόπιν έντονης πολιτικής δημόσιας συζήτησης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει δημοσιεύσει ένα σχέδιο Οδηγίας για την αντιμετώπιση της υποεκπροσώπησης των γυναικών στα εταιρικά διοικητικά συμβούλια¹⁵⁰. Σύμφωνα με το σχέδιο, η παρουσία των γυναικών μεταξύ των μη εκτελεστικών συμβούλων θα πρέπει να φτάσει τουλάχιστον στο 40% μέχρι το 2020 για τις εταιρείες που είναι εισηγμένες στο χρηματιστήριο ενώ για τις εισηγμένες δημόσιες επιχειρήσεις θα πρέπει να φτάσει το ίδιο ποσοστό μέχρι το 2018. Βέβαια, η εν λόγω πρόταση δεν έχει μετουσιωθεί ακόμη σε Οδηγία, διότι το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ, παρά την αντικατάσταση του υποχρεωτικού χαρακτήρα των ποσοτώσεων με μηχανισμούς δίκαιης επιλογής στελεχών, δεν έχει καταλήξει ακόμη σε συμφωνία επί του σχεδίου¹⁵¹. Ωστόσο, αξίζει να τονιστεί ότι σκανδιναβικές χώρες είχαν προχωρήσει νωρίτερα με δική τους πρωτοβουλία επιτυχώς στην καθιέρωση τέτοιας ποσόστωσης στα διοικητικά συμβούλια των επιχειρήσεων¹⁵².

¹⁴⁶ European Commission (2015), *The 2015 EU Justice Scoreboard*, D-G for Justice and Consumers, Belgium, σελ. 35

¹⁴⁷ Άρθρο 6 παρ. 1α του ν. 2839/2000 (ΦΕΚ Α'/196/12.9.2000)

¹⁴⁸ ΓΓΙΦ (2012), *Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013: Απολογιστική Έκθεση Νοέμβριος 2009-Απρίλιος 2012*, ο.π., σελ. 37

¹⁴⁹ European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Country Profiles*, ο.π., σελ. 37

¹⁵⁰ COM(2012) 615 final, *Gender balance in business leadership: a contribution to smart, sustainable and inclusive growth*, Council Code 16428/12

¹⁵¹ European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Report*, ο.π., σελ. 143-144

¹⁵² Η Νορβηγία είναι η πρώτη χώρα που το 2005 θέσπισε τη γυναικεία ποσόστωση στα διοικητικά συμβούλια των επιχειρήσεων. Ακολούθησε η Φιλανδία το 2010, η Ισλανδία το 2013 και παρόμοιους στόχους δρομολογούν σήμερα με δική τους πρωτοβουλία άλλες εφτά ευρωπαϊκές χώρες.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι στην ελληνική κοινωνία παρατηρούνται, ταυτόχρονα, ένας οριζόντιος και ένας κάθετος διαχωρισμός. Ο πρώτος συνίσταται στη συγκέντρωση των γυναικών στα λεγόμενα «γυναικεία» επαγγέλματα, ενώ ο δεύτερος στην παραμονή των γυναικών σε χαμηλότερες κατηγορίες επαγγελματιών¹⁵³. Είναι αλήθεια ότι τα άτομα έρχονται από νεαρή ηλικία αντιμέτωπα με τα στερεότυπα της κοινωνίας, τα οποία αναπαράγονται στο πλαίσιο του οικογενειακού και σχολικού περιβάλλοντος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εξοικειώνονται από πολύ νωρίς με τους διακριτούς ρόλους των δύο φύλων, όπως αυτοί διαμορφώνονται από τις παραδόσεις της κοινωνίας. Είναι γεγονός ότι οι παραδοσιακές αξίες και παραδοχές σχετικά με τα εργασιακά πρότυπα διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στην επιλογή της σταδιοδρομίας που θα κάνει ένας νέος άνδρας ή μια νέα γυναίκα.

Αβίαστα, λοιπόν, συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι γυναίκες προσκρούουν σε μια «γυάλινη οροφή»¹⁵⁴, πάνω από την οποία υπάρχουν θέσεις εξουσίας και υψηλότερων αμοιβών στελεχωμένες κυρίως από άνδρες. Το αόρατο αυτό εμπόδιο ανακόπτει την επαγγελματική πορεία των γυναικών, παρά τις φιλοδοξίες και τα προσόντα τους, στο βωμό των κυρίαρχων στερεοτύπων. Μολονότι, οι γυναίκες στατιστικά διαθέτουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από τους άνδρες, αυτές παραμένουν υποεκπροσωπούμενες στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στις μισθολογικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων.

4.2. Δημόσια διοίκηση

Η ισόρροπη συμμετοχή των δύο φύλων στη Δημόσια Διοίκηση συντείνει στη δημιουργία ενός δημοσίου τομέα χωρίς αποκλεισμούς που αντανακλά θεμελιώδεις αξίες, όπως δικαιοσύνη, αντιπροσωπευτικότητα και κοινωνική συνοχή¹⁵⁵.

Παρόλα αυτά, η απογραφή δημοσίων υπαλλήλων που έλαβε χώρα το 2013 κατέδειξε ότι η Δημόσια Διοίκηση συνιστά ακόμη έναν χώρο, όπου οι άντρες υπερτερούν αριθμητικά των γυναικών. Πράγματι, σε σύνολο 614.053¹⁵⁶ δημοσίων υπαλλήλων οι γυναίκες φτάνουν μόλις τις 285.868. Σε αυτό συνηγορεί και πρόσφατη

¹⁵³ European Commission's Expert Group on Gender and Employment (2009), *Gender segregation in the labour market: Root causes, implications and policy responses in the EU*, D-G for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Publications Office of the European Union, Belgium, σελ. 30

¹⁵⁴ European Commission (2013), *She Figures 2012: Gender in Research and Innovation: Statistics and Indicators*, D-G for Research and Innovation, Germany, σελ. 86

¹⁵⁵ OECD (2015), *Government at a Glance: 2015*, OECD Publishing: Paris
σελ. 27

¹⁵⁶ http://apografi.yap.gov.gr/apografi/2013/Flows_August_2013.htm, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

μελέτη του ΟΟΣΑ που αποδεικνύει ότι το μερίδιο των γυναικών στο δημόσιο τομέα παραμένει ακόμη κάτω από 50%¹⁵⁷.

Βέβαια, έμμεση διάκριση εις βάρος του γυναικείου φύλου παρατηρείται και στα διοικητικά έγγραφα. Ειδικότερα, το θηλυκό γένος καθίσταται αόρατο μέσω της γενικευμένης χρήσης αρσενικού λόγου, προάγοντας (συνειδητά ή μη) τη γυναικεία κατωτερότητα. Αποτελεί κοινό τόπο ότι ο λόγος και η γλώσσα παρακολουθούν τις κοινωνικές μεταβολές. Συνεπώς, «αναπόφευκτα απηχούν την ιεραρχημένη και εξουσιαστική πραγματικότητα με αποτέλεσμα την αναπαραγωγή και διαίωνιση των στερεοτύπων»¹⁵⁸.

Στην αντιμετώπιση της σχεδόν αποκλειστικής προβολής του αρσενικού γένους στα διοικητικά έγγραφα, πρωταρχικής σημασίας κρίνεται η συμβολή του «Οδηγού χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα»¹⁵⁹. Σε αυτή την περίπτωση, ο Οδηγός θα λειτουργήσει ως εργαλείο κατανόησης του γλωσσικού σεξισμού¹⁶⁰ στα διοικητικά έγγραφα, υπόδειξης τρόπων υπέρβασής του και ευαισθητοποίησης, αφού, αναντίρρητα, η γλώσσα κατασκευάζει τον κόσμο.

Συμπερασματικά, η διατύπωση ότι η Δημόσια Διοίκηση συνιστά προνομιακό χώρο μη έμφυλων διακρίσεων αποδεικνύεται αστικός μύθος. Με άλλα λόγια, η Δημόσια Διοίκηση βρίθκει ανισοτήτων, η πλειοψηφία των οποίων λαμβάνει τη μορφή έμμεσης διάκρισης, και οφείλονται στον ανδροκρατούμενο χαρακτήρα της ενδοοργανωσιακής κουλτούρας της. Άλλωστε, η παραπάνω παράθεση δεδομένων που αφορούν τόσο το μέγεθος του γυναικείου πληθυσμού στο δημόσιο τομέα όσο και την παρουσία των γυναικών σε δημόσιες θέσεις εξουσίας επιβεβαιώνει ότι «η Δημόσια Διοίκηση έχει φύλο καθώς αυτή έχει διαμορφωθεί βάσει ανδρικής εμπειρίας αντανακλώντας την πατριαρχική κοινωνία της Ελλάδας»¹⁶¹.

¹⁵⁷ OECD (2015), *Government at a Glance: 2015*, ο.π., σελ. 86

¹⁵⁸ Γκασούκα Μ. (2015), Ένταξη της ισότητας των φύλων στη γλώσσα των διοικητικών εγγράφων, Πρακτικά Ημερίδας Παρατηρητήριο για την Ισότητα: Οργάνωση υπηρεσιών για την ενσωμάτωση, παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών ισότητας σε όλο το εύρος της δημόσιας δράσης, 29/06/2015, Αθήνα

¹⁵⁹

<http://www.isotita.gr/var/uploads/MELETES/Odigos%20Xrisis%20Mi%20Seksistikis%20Glossas.pdf>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹⁶⁰ Βάσει του Οδηγού ως «σεξισμός» νοείται κάθε πρακτική που συνίσταται στον υποβιβασμό βάσει φύλου

¹⁶¹ Γκασούκα Μ. (2015), Ένταξη της ισότητας των φύλων στη γλώσσα των διοικητικών εγγράφων, Πρακτικά Ημερίδας Παρατηρητήριο για την Ισότητα: Οργάνωση υπηρεσιών για την ενσωμάτωση, παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών ισότητας σε όλο το εύρος της δημόσιας δράσης, 29/06/2015, ο.π.

4.3. Υγεία

Σε συνδυασμό με όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, η απασχόληση σε θέσεις εργασίας με χαμηλότερο εισόδημα σηματοδοτούν χαμηλότερο προσδόκιμο ζωής και αύξηση συχνότητας εμφάνισης διαφόρων προβλημάτων υγείας¹⁶². Με άλλα λόγια, οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, μεταξύ των οποίων και οι γυναίκες, πλήττονται από την πτώση, λόγω οικονομικής κρίσης, των δημοσίων δαπανών για την υγεία και από τη συνεπαγόμενη αύξηση του άμεσα καταβλητέου κόστους για ιατρική περίθαλψη αντιμετωπίζοντας σοβαρότερο κίνδυνο να αποκτήσουν χρόνια προβλήματα υγείας, δεδομένης της μειωμένης πρόσβασης σε φάρμακα και ιατρικές εξετάσεις¹⁶³. Επομένως, το ερώτημα της έμφυλης ισότητας στο πεδίο της υγείας θα πρέπει να κατανοηθεί στο παραπάνω πλαίσιο.

Σε αντίθεση με τους προηγούμενους τομείς, στο πεδίο της υγείας παρατηρείται σχετική ισότητα μεταξύ των δύο φύλων. Αναφορικά με την πρόσβαση στην περίθαλψη, το χάσμα είναι αρκετά χαμηλό, αφού το ποσοστό των ανδρών που δύναται να εκπληρώσει κάθε ανάγκη για ιατρικές εξετάσεις είναι περίπου 3% πιο πάνω από το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών¹⁶⁴, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υπάρχει καθολική πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας και αποτελεσματικές υπηρεσίες υγείας. Συμπερασματικά, η πτώση των δημοσίων δαπανών για την υγεία μειώνει το ποσοστό των ανδρών που καλύπτουν κάθε ανάγκη με συνεπακόλουθο τη μείωση του χάσματος.

4.4. Βία κατά των γυναικών

Μολονότι δεν υπάρχει ένας κοινός ορισμός, πολλοί θεωρητικοί διακρίνουν τη βία κατά των γυναικών σε άμεση και έμμεση. Η πρώτη διάκριση αφορά τη φυσική, σεξουαλική, ψυχολογική και οικονομική βία. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται π.χ. η εμπορία ανθρώπων, ο ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων, ο καταναγκαστικός γάμος, η παρενόχληση μέσω χρήσης ΤΠΕ ενώ η πιο διαδεδομένη μορφή βίας είναι η ενδοοικογενειακή ή μεταξύ συνοικούντων προσώπων βία¹⁶⁵. Η έκθεση των γυναικών

¹⁶² European Commission (2013), *Report on health inequalities in the European Union*, SWD (2013) 328 final, Brussels, σελ. 3-4

¹⁶³ ΓΓΙΦ (2014), *Επιτελική σύνοψη έρευνας: Η Υγεία των ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα: Κατάσταση Υγείας, Χρήση Υπηρεσιών Υγείας και Προσδιοριστικοί Παράγοντες*, Αθήνα, σελ. xv

¹⁶⁴ European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Country Profiles*, ο.π., σελ. 38

¹⁶⁵ European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Report*, ο.π., σελ. 122

στη βία μπορεί να φέρει ένα ευρύ φάσμα επιπτώσεων στην υγεία τους, που εκτείνονται από ψυχικές μέχρι και αναπαραγωγικές¹⁶⁶.

Από την άλλη, ως έμμεση βία ορίζεται η κάθε μορφή δομικής ανισότητας ή θεσμικής διάκρισης που διατηρεί τις γυναίκες σε υποδεέστερη θέση συγκριτικά με άλλα άτομα στην οικογένεια ή την κοινότητα. Πρόκειται για μια δομική βία που ενισχύεται από νόρμες, συμπεριφορές και στερεότυπα που κυριαρχούν στην κοινωνία¹⁶⁷. Οι δύο τύποι βίας συνδέονται μεταξύ τους καθώς το υπόβαθρο άσκησης άμεσης έμφυλης βίας έγκειται στις παρωχημένες κοινωνικές αντιλήψεις περί κυριαρχίας των ανδρών επί των γυναικών και στην πεποίθηση ότι ο θύτης έχει το δικαίωμα να ασκεί έλεγχο ή να βλάπτει τις γυναίκες-θύματα του¹⁶⁸.

Σύμφωνα με έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, τα ποσοστά του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών στην Ελλάδα είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ-28, αν και οι μέσες τιμές είναι αρκετά υψηλές για τη χώρα¹⁶⁹. Ειδικότερα, το υψηλότερο ποσοστό εμφανίζεται στο πεδίο της ψυχολογικής βίας, όπου οι γυναίκες που έχουν υποστεί τέτοιας μορφής βία από σύντροφο φτάνουν το 33%¹⁷⁰. Στη συνέχεια, ακολουθούν οι γυναίκες που έχουν υποστεί σωματική βία από σύντροφο και αγγίζουν το 19%¹⁷¹. Επιπλέον, οι γυναίκες που έχουν υποστεί σεξουαλική βία από σύντροφο φτάνουν το 5%¹⁷² ενώ από άγνωστο/μη σύντροφο το 1%¹⁷³.

Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα κατά πόσο τα παραπάνω στατιστικά αντανακλούν την πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Βάσει μελέτης του ΚΕΘΙ τα περιστατικά βίας που καταγγέλλονται υπολείπονται του πραγματικού αριθμού, αφού εκτιμάται ότι υπάρχει μεγάλο ποσοστό αθέατης και αποσιωπούμενης βίας, κυρίως της

¹⁶⁶ WHO (2013), *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*, Italy, σελ. 21

¹⁶⁷ United Nations (2011), *Promotion and Protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development*, (UN Document A/HRC/17/26), UN New York, σελ. 8 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A-HRC-17-26.pdf>,

Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹⁶⁸ European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Report*, ο.π., σελ. 122-123

¹⁶⁹ Βλ. σχετικά European Union Agency for Fundamental Rights (2014), *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*, Belgium

¹⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 27

¹⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 19

¹⁷² European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Country Profiles*, ο.π., σελ. 38

¹⁷³ Στο ίδιο, σελ. 38

ενδοοικογενειακής, η οποία δεν καταγγέλλεται¹⁷⁴, γεγονός που επιβεβαιώνει και το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Ισότητας των Φύλων¹⁷⁵.

Βέβαια, υπάρχει ένα πλέγμα παραγόντων που οδηγεί τις γυναίκες σε αυτή τη συμπεριφορά. Αναμφίβολα, όσο μεγαλύτερη είναι η κυριαρχία των διακρίσεων που ισχύουν στα κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα, τόσο λιγότερες είναι οι πιθανότητες καταγγελίας των φαινομένων βίας από τις ίδιες τις κακοποιημένες γυναίκες¹⁷⁶. Στο πλαίσιο της ελληνικής πατριαρχικής κοινωνίας, όπου κυριαρχούν ακόμη τα στερεότυπα περί υποδεέστερης θέσης των γυναικών από αυτή των ανδρών σε όλες της εκφάνσεις της καθημερινότητας, όπως αποδείχθηκε από το σύνολο των στατιστικών στοιχείων που αναφέρθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο, οι γυναίκες δεν προβαίνουν σε καταγγελία περιστατικών βίας γιατί και οι ίδιες έχουν εσωτερικεύσει τις στερεότυπες αντιλήψεις.

Επίσης, όσο μεγαλύτερη είναι η εμπιστοσύνη που δείχνει η κοινωνία στην αστυνομία και τους θεσμούς δικαιοσύνης, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες καταγγελίας περιστατικών βίας¹⁷⁷. Όμως, στην περίπτωση της Ελλάδας, εμφανίζεται το εξής οξύμωρο στοιχείο: αν και το ποσοστό του γυναικείου πληθυσμού που δεν έχει καθόλου εμπιστοσύνη στα παραπάνω θεσμικά όργανα φτάνει μόλις το 11,5% και το 18,2% αντίστοιχα¹⁷⁸, ένα μεγάλο μέρος των περιστατικών της βίας δεν καταγγέλλεται. Το κλειδί της ερμηνείας εντοπίζεται στις παρακάτω παραμέτρους: Ενώ οι πολίτες, μεταπολιτευτικά και λόγω κρίσης του πολιτικού συστήματος, έχουν στρέψει την εμπιστοσύνη τους από τους πολιτικούς θεσμούς σε άλλους, όπως η αστυνομία και η δικαιοσύνη, οι γυναίκες εξακολουθούν να δέχονται την επικυριαρχία των ανδρών στη ζωή τους και να αγνοούν τα δικαιώματά τους (πόσο μάλλον όταν πρόκειται για μετανάστριες που δεν γνωρίζουν ελληνικά) και τη λειτουργία θεσμικών μηχανισμών που μπορούν να τους προσφέρουν λύσεις¹⁷⁹.

Χρειάζεται επίσης να σημειωθεί η επισήμανση της CEDAW ότι οι γυναίκες δεν απολαμβάνουν ακόμη το όφελος της επαρκούς και δίκαιης πρόσβασης στη δικαιοσύνη

¹⁷⁴ ΚΕΘΙ (2003), *Ενδο-οικογενειακή βία κατά των γυναικών: πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα*, Αθήνα, σελ. 72 και 116), <http://www.kethi.gr>, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

¹⁷⁵ EIGE (2013), *Επισκόπηση της εφαρμογής της Πλατφόρμας Δράσης του Πεκίνου στα κράτη μέλη της ΕΕ: Βία κατά των γυναικών – Υποστήριξη των θεμάτων. Βασικά πορίσματα*, Βέλγιο, σελ. 6

¹⁷⁶ European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Report*, ο.π., σελ. 133-139

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 133-139

¹⁷⁸ ΕΛΛ.ΣΤΑΤ., *Δελτίο Τύπου: Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών έτους 2013*, 20-11-2014, σελ. 3

¹⁷⁹ Επιτροπή CEDAW (2013), *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της εβδομης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας, που υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή κατά την πεντηκοστή τέταρτη σύνοδό της*, ο.π., σελ. 4

παρόλο που υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο¹⁸⁰, το οποίο καταργεί το παράβολο κατά την υποβολή της μήνυσης ενώπιον αρμόδιων δημοσίων αρχών για θύματα εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, οικονομικής εκμετάλλευσης και ενδοοικογενειακής βίας. Αυτό οφείλεται στην ύπαρξη δικαστικών εξόδων αλλά και στη γενική άγνοια των δικαστικών αρχών για τη Σύμβαση Εξάλειψης όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των γυναικών, τη σχετική νομολογία και τις συστάσεις της CEDAW¹⁸¹.

Εκτός από τα παραπάνω ποσοστά που στηρίζονται σε επίσημες καταγγελίες, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την τηλεφωνική γραμμή SOS 15900¹⁸². Στα δύομιση χρόνια λειτουργίας της αποδεικνύεται η ανησυχητική διάσταση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, από το σύνολο των κλήσεων (7.233) που αφορούσαν σε καταγγελίες των ίδιων των κακοποιημένων γυναικών, 5.573 κλήσεις αφορούσαν σε ενδοοικογενειακή βία, 102 σε σεξουαλική παρενόχληση, 101 σε περιπτώσεις βιασμού, 7 σε πορνεία, 2 σε εμπορία ανθρώπων, 876 σε άλλες μορφές βίας (περιπτώσεις που δεν εμπίπτουν στην ενδοοικογενειακή βία) και, τέλος, σε 721 κλήσεις η μορφή βίας ήταν αδιευκρίνιστη. Μάλιστα, σε κάποιες περιπτώσεις οι κλήσεις αφορούσαν σε περισσότερες από μία μορφές βίας. Στην προσπάθεια αναζήτησης διεξόδου από το φαύλο κύκλο της βίας και δημιουργίας μιας φυσιολογικής ζωής, όπου θα έχουν επιτύχει την ψυχολογική ισορροπία και θα απολαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι γυναίκες που τηλεφώνησαν είχαν αιτήματα που αφορούσαν στα παρακάτω: 3.033 κλήσεις αφορούσαν σε ψυχοκοινωνική στήριξη, 3.201 σε νομική βοήθεια ή συμβουλευτική, 537 σε αναζήτηση φιλοξενίας και 212 κλήσεις σε αναζήτηση εργασίας.

Ας σημειωθεί ακόμη ότι η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών που κάλεσε στην τηλεφωνική γραμμή ήταν Ελληνίδες, κυρίως άνεργες, που χαρακτηρίζουν την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους κακή. Λιγότερες ήταν οι μετανάστριες και ακόμη λιγότερες οι γυναίκες που ανήκουν σε μειονότητες. Συνεπώς, η οικονομική κρίση που πλήττει τα ελληνικά νοικοκυριά ασκεί σημαντική πίεση στη συνοχή της

¹⁸⁰ Άρθρο 28 του ν. 4055/2012

¹⁸¹ Επιτροπή CEDAW (2013), *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της εβδόμης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας, που υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή κατά την πεντηκοστή τέταρτη σύνοδό της*, ο.π., σελ. 3

¹⁸² ΓΓΙΦ, *Δελτίο Τύπου: Συμπλήρωση δύομιση χρόνων λειτουργίας της Τηλεφωνικής Γραμμής SOS 15900*, 22-11-2013

οικογένειας με συχνό επακόλουθο την άσκηση βίας¹⁸³, ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου δράστη ή θύματος.

¹⁸³ ΓΓΙΦ (2005), *Πόρισμα της ομάδας εργασίας του ΥΠΕΣΔΔΑ για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και της βίας κατά συνοικούντων προσώπων*, Αθήνα, σελ. 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΙΔΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται ορισμένα ειδικότερα πεδία παραβίασης των δικαιωμάτων των γυναικών.

5.1. Πολλαπλές διακρίσεις

Σήμερα, ολοένα και συχνότερα οι άνθρωποι υφίστανται διακρίσεις για πλέον του ενός λόγου. Πρόκειται για τις λεγόμενες «πολλαπλές διακρίσεις», οι οποίες συνίστανται σε δυσμενείς διαφοροποιήσεις που βασίζονται σε περισσότερα από ένα προσωπικά χαρακτηριστικά των θυμάτων¹⁸⁴. Επί παραδείγματι, μια γυναίκα μέσης ηλικίας με ειδικές ανάγκες, μέλος μειονοτικής εθνοτικής ομάδας μπορεί να υποστεί άνιση μεταχείριση επειδή είναι γυναίκα, μεσήλικας, ΑΜΕΑ και ανήκει σε εθνοτική μειονότητα.

Μολονότι, ο παραπάνω όρος έχει διεισδύσει στο διεθνές δίκαιο, η πλειονότητα των διεθνών κειμένων δεν απαγορεύει ρητά τη σύνθετη αυτή μορφή διάκρισης¹⁸⁵ με εξαίρεση τη Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ για τα άτομα με αναπηρία, που αναφέρεται σε γυναίκες και παιδιά με αναπηρία¹⁸⁶. Βέβαια, η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τη γυναίκα στο Πεκίνο, το 1995, συνέβαλε καθοριστικά στην προσπάθεια να ενταχθούν ερμηνευτικά οι πολλαπλές διακρίσεις στην προστατευτική εμβέλεια των διεθνών κειμένων¹⁸⁷.

Αντίστοιχα, το θετικό δίκαιο της ΕΕ δεν έχει αναγνωρίσει ακόμη αυτή τη μορφή διάκρισης. Ωστόσο, αυτή εντοπίζεται σε μη δεσμευτικά κείμενα της ΕΕ που ρυθμίζουν πολιτικές για την υλοποίηση της αρχής της μη διάκρισης¹⁸⁸. Όμως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προβεί σε πρόταση Οδηγίας για την εξάλειψη των πολλαπλών διακρίσεων στους τομείς των αγαθών και υπηρεσιών, η οποία δεν έχει ψηφιστεί ακόμη¹⁸⁹.

¹⁸⁴ European Commission (2007), *Tackling multiple discrimination: practices, policies and laws*, D-G for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Office for Official Publications of the European Communities: Italy, σελ. 5

¹⁸⁵ Makkonen T.M (2002), *Multiple, compound and intersectional discrimination: Bringing the experience of the most marginalized to the fore*, Institute for Human Rights: Abo Academy University, σ. 1-65

¹⁸⁶ Άρθρα 6 και 7 Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, EU L 23/37/27.1.2010.

¹⁸⁷ Βλ. Fourth World Congress on Women, Beijing Declaration and Platform Action, 15 September 1995, A/CONF, 17/20 (1995), A/CONF, 177/20/Add. 1 (1995)

¹⁸⁸ Δεληγιάννη – Δημητράκου Χ. (2012), *Οι Πολλαπλές Διακρίσεις: Συγκριτική Προσέγγιση, Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου*, τ. 71ος, σ. 961

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 24

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχει ούτε νομοθεσία ούτε νομολογία σχετικά με τον όρο¹⁹⁰. Αν και η Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή για την ουσιαστική ισότητα των φύλων έχει διαμορφώσει αντίστοιχο σχέδιο νόμου, αυτό δεν έχει υιοθετηθεί ακόμη. Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια, το 1,4% των υποθέσεων που έχει αναλάβει ο Συνήγορος του Πολίτη αφορούν σε πολλαπλές διακρίσεις¹⁹¹.

5.2. Γυναίκες μουσουλμανικής μειονότητας Θράκης

Η καθημερινότητα των μουσουλμάνων της Θράκης διέπεται από τον ιερό μουσουλμανικό νόμο, τη Σαρία. Πρόκειται για τον άγραφο ισλαμικό νόμο, ο οποίος εφαρμόζεται στους μουσουλμάνους από το μουφτή της περιοχής. Σύμφωνα με την ισλαμική θρησκεία, οι γυναίκες είναι υποδεέστερες των ανδρών και δεν έχουν τα ίδια δικαιώματα με αυτούς. Για παράδειγμα, οι υιοί παίρνουν μεγαλύτερο μερίδιο κληρονομιάς από τις κόρες. Οι άνδρες έχουν δικαίωμα στην πολυγαμία. Επιτρέπονται οι γάμοι από την ηλικία των δώδεκα ετών αλλά και οι γάμοι δια αντιπροσώπων χωρίς την παρουσία της νύφης. Οι γυναίκες δεν δικαιούνται να ζητήσουν διαζύγιο. Σε περίπτωση διαζυγίου, οι γυναίκες οφείλουν να φύγουν από τη συζυγική εστία, συνοδευόμενες από την κοινωνική κατακραυγή, χωρίς κανένα δικαίωμα σύναψης νέας σχέσης.

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι η Ελλάδα αποτελεί τη μοναδική ευρωπαϊκή χώρα όπου ισχύει η Σαρία ως εσωτερικό δίκαιο, μολοντί στην Τουρκία δεν εφαρμόζεται στις οικογενειακές διαφορές¹⁹² ήδη από το 1924¹⁹³. Αναλυτικότερα, για τις Ελληνίδες μουσουλμάνες της Θράκης δεν ισχύει το Αστικό Δίκαιο που ισχύει για κάθε Έλληνα πολίτη αλλά η Σαρία. Επιπλέον, δεν υπόκεινται στη δικαστική εξουσία της χώρας αλλά στο μουφτή μέσω του οποίου απονέμεται η δικαιοσύνη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα σε μια περιφέρεια της Ελλάδας να καταστρατηγούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι

¹⁹⁰ Σαρρής Ν., 2012, Το Θεσμικό Πλαίσιο της Καταπολέμησης των Διακρίσεων, στο συλλογικό τόμο Μπαλούρδος Δ., Χρυσάκης Ε., (επιμ) *Καταπολέμηση των Διακρίσεων: Τάσεις, Προκλήσεις, Πολιτικές*, ο.π., σελ. 64-132

¹⁹¹ Δεληγιάνη-Δημητράκου Χ. (2012), *Οι Πολλαπλές Διακρίσεις: Συγκριτική Προσέγγιση*, ο.π. σελ. 20

¹⁹² Βέργου Μ. (2013), Η Εφαρμογή του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου (Σαρία) στην Ελληνική Έννομη Τάξη, Επιστημονική Διάλεξη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους στις 7 Φεβρουαρίου 2013 με θέμα: *Η θρησκευτική ελευθερία κατά την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η θέση του μουφτή και η εφαρμογή του ιερού μουσουλμανικού νόμου (σαρία) στην ελληνική έννομη τάξη*, σελ. 6

¹⁹³ Καραμάνου Α. (2011), Πολυπολιτισμικότητα, Ανθρώπινα Δικαιώματα & Ισότητα των Φύλων, στο βιβλίο *Διαπολιτισμικότητα και Θρησκεία στην Ευρώπη μετά την επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας*, έκδοση Αντιπροσωπείας της Εκκλησίας της Ελλάδας στην ΕΕ, Αθήνα: εκδόσεις Ίνδικτος, σελ. 209-238

ατομικές ελευθερίες ορισμένων γυναικών¹⁹⁴. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια ανακύπτει το ζήτημα της αντίθεσης των ρυθμίσεων της Σαρία προς την ελληνική έννομη τάξη¹⁹⁵ σχετικά με την παραβίαση της θεμελιώδους συνταγματικής διάταξης¹⁹⁶ για την ισότητα των φύλων αλλά και προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹⁹⁷.

Είναι γεγονός ότι υποθέσεις δυσμενούς διακριτικής μεταχείρισης εις βάρος των γυναικών της μουσουλμανικής μειονότητας είναι σχεδόν ανύπαρκτες¹⁹⁸. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται άμεσα με την εκδίκαση των οικογενειακών και κληρονομικών σχέσεων από το μουφτή, ο οποίος εφαρμόζει τον ιερό μουσουλμανικό νόμο¹⁹⁹. Τα ελληνικά δικαστήρια υποβάλλουν τις αποφάσεις του μουφτή σε ουσιαστικό έλεγχο συνταγματικότητας για να τις κηρύξουν εκτελεστές ή μη εκτελεστές²⁰⁰. Η πρακτική αποδεικνύει ότι η πλειοψηφία των αποφάσεων γίνονται δεκτές²⁰¹.

Βέβαια, η πρώτη φορά που αμφισβητήθηκε ευθέως δικαστική απόφαση του μουφτή ήταν το 2008²⁰². Στην περίπτωση αυτή, μουσουλμάννα προσέφυγε στην ελληνική δικαιοσύνη εναντίον του αδελφού της διεκδικώντας ίσο κληρονομικό μερίδιο από την πατρική περιουσία. Βάσει του δικαστικού πορίσματος, οι δικαιοδοτικές αρμοδιότητες του μουφτή δε θα πρέπει να παραβιάζουν τα ατομικά δικαιώματα των μουσουλμάνων που προστατεύονται ρητά από διεθνείς συμβάσεις και από το Σύνταγμα. Συνεπώς, θα πρέπει να γίνονται σεβαστά τα αστικά δικαιώματα των γυναικών της μουσουλμανικής μειονότητας, ώστε να μπορούν να διεκδικούν ίσα κληρονομικά δικαιώματα με τους άντρες²⁰³.

Αντιθέτως, το 2013, ο Άρειος Πάγος έκανε δεκτή από την αδελφή θανόντος μουσουλμάνου της Θράκης την αίτηση ακύρωσης της διαθήκης του με την αιτιολογία ότι απαγορεύεται στους μουσουλμάνους, βάσει της ισλαμικής θρησκείας, η σύνταξη δημόσιας διαθήκης. Βέβαια, ήδη από το 1946, οι Έλληνες μουσουλμάνοι πολίτες συντάσσουν κανονικά διαθήκες σύμφωνα με το Αστικό Δίκαιο. Η συγκεκριμένη

¹⁹⁴ tvxs.gr/userpost/μέλη-χωρίς-σύνορα/η-σαρία-ζει-και-βασιλεύει-στην-ελλάδα-του-2010---της-χριστιάννας-λούπα&dr=tvxsmrstvxs, Προσπελάστηκε τον Αύγουστο 2015

¹⁹⁵ Κοτζάμπαση Α. (2003), *Οι οικογενειακές έννομες σχέσεις Ελλήνων και Ελληνίδων μουσουλμάνων*, Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Παρατηρητής, σελ. 16

¹⁹⁶ Σ 1975/86/01/08, ο.π. άρθρο 116

¹⁹⁷ Άρθρο 12 Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

¹⁹⁸ Δεληγιάννη – Δημητράκου Χ. (2012), *Οι Πολλαπλές Διακρίσεις: Συγκριτική Προσέγγιση*, ο.π. σελ. 20

¹⁹⁹ Τσιτσελίκης Κ. (1999), Η θέση του Μουφτή στην ελληνική έννομη τάξη, στο Χριστόπουλου Δ. (επιμ.), *Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα*, Αθήνα

²⁰⁰ ν. 1920/1991(ΦΕΚ Α' /11/04.02.1991)

²⁰¹ Δεληγιάννη – Δημητράκου Χ. (2012), *Οι Πολλαπλές Διακρίσεις: Συγκριτική Προσέγγιση*, ο.π. σελ. 20

²⁰² Α.Π. 1097/2007, απόφαση 9/2008 του Πρωτοδικείου Ροδόπης

²⁰³ http://hleoc.blogspot.gr/2008/03/blog-post_26.html, Προσπελάστηκε τον Ιούλιο 2015

διαθήκη συντάχθηκε ενώπιον συμβολαιογράφου και όριζε ρητά ως κληρονόμο τη σύζυγό του. Η τελευταία συνιστά την πρώτη Ελληνίδα μουσουλμάνα που αμφισβητεί απόφαση του μουφτή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου²⁰⁴, όπου εκκρεμεί η απόφαση.

Αναντίρρητα, οι αρχές της ισοπολιτείας και της ανεξιθρησκίας επιβάλλουν την ισότιμη μεταχείριση όλων των πολιτών²⁰⁵ ενώ όταν οι απαιτήσεις μειονοτικών ομάδων με διαφορετική κουλτούρα συγκρούονται με την αρχή της ισότητας των φύλων θα πρέπει να προστατεύονται τα ατομικά δικαιώματα όλων των γυναικών. Άλλωστε, η Σύμβαση για την Προστασία Εθνοτικών Μειονοτήτων²⁰⁶ υπογραμμίζει ότι ο σεβασμός των μειονοτήτων δεν θα πρέπει να υπερισχύει της αρχής της ισότητας²⁰⁷.

5.3. Γυναίκες Ρομά

Οι Ρομά συνιστούν μια περιθωριοποιημένη κοινότητα με ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Συχνά, πέφτουν θύματα προκαταλήψεων και κοινωνικού αποκλεισμού λόγω του ιδιόμορφου τρόπου ζωής τους. Παράδειγμα στερεοτυπικής στάσης των τοπικών κοινωνιών εις βάρος των Ρομά συνιστά ο εκπαιδευτικός διαχωρισμός και η ύπαρξη χωριστών εκπαιδευτικών δομών για παιδιά Ρομά στην Ελλάδα, γεγονός για το οποίο έχει καταδικαστεί η χώρα από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων²⁰⁸.

Όσον αφορά στις γυναίκες Ρομά, αυτές ζουν μέσα σε δύο παράλληλες κοινωνίες βιώνοντας μια διπλή διάκριση. Από τη μια, ως μέλη της συγκεκριμένης κλειστής κοινωνικής ομάδας έχουν ένα σαφώς προσδιορισμένο και περιορισμένο ρόλο ακολουθώντας τους κανόνες της πατριαρχικής οικογένειας. Από την άλλη, αποτελούν θύματα ρατσισμού και προκαταλήψεων της ευρύτερης κοινωνίας χωρίς δικαιώματα

²⁰⁴ <http://www.christianexaminer.com/article/muslim.widow.fights.to.undo.sharia.law.in.greece/48768.htm>, Προσπελάστηκε τον Αύγουστο 2015

²⁰⁵ Κοτζάμπαση Α. (2003), *Οι οικογενειακές έννομες σχέσεις Ελλήνων και Ελληνίδων μουσουλμάνων*, ο.π., σελ. 67

²⁰⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, Η (95) 10

²⁰⁷ Κοτζάμπαση Α. (2003), *Οι οικογενειακές έννομες σχέσεις Ελλήνων και Ελληνίδων μουσουλμάνων*, ο.π., σελ. 61-63

²⁰⁸ European Council (2015), *5th ECRI Report on Greece*, European Commission against Racism and Intolerance, Strasbourg, σελ. 33

επιλογής. Ευρισκόμενες στο περιθώριο και των δύο κοινωνικών πλαισίων στερούνται της κοινωνικής ισοτιμίας²⁰⁹.

Χρειάζεται να σημειωθεί ότι η μεταχείριση των γυναικών Ρομά χαρακτηρίζεται δυσμενής αφού αποτελούν, συχνά, θύματα εμπορίας με σκοπό την επαιτεία, σεξουαλική εκμετάλλευση και μικροκλοπές²¹⁰. Επίσης, εμφανίζουν πολύ χαμηλά ποσοστά σχολικής εκπαίδευσης και υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης της σχολικής φοίτησης²¹¹ καθώς ωθούνται σε πρόιμους γάμους. Πράγματι, τα έθιμα των Ρομά επιτάσσουν στις γυναίκες να ξεκινούν την τεκνοποίηση από πολλή νεαρή ηλικία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έχουν περισσότερες κήσεις, τοκετούς και αποβολές από τον υπόλοιπο πληθυσμό, γεγονός που επιβαρύνει την υγεία τους, αφού μόνο ένα στα τέσσερα κορίτσια παρακολουθούνται κατά τη διάρκεια της κύησης ενώ σε ποσοστό 24,8% γεννούν στους καταυλισμούς. Μάλιστα, η έλλειψη ενημέρωσης σε θέματα οικογενειακού προγραμματισμού, αντισύλληψης και πρόληψης αφροδισίων νοσημάτων, ο χαμηλός βαθμός επίγνωσης των αναγκών τους και της ορθής χρήσης των θεσμικών υπηρεσιών υγείας επιτείνει την έκθεσή τους σε κινδύνους υγείας αλλά και στις στερεοτυπικές παραδόσεις της φυλής τους²¹².

Αποβλέποντας στην ουσιαστική οικονομική και κοινωνική ένταξη των Ρομά και, ειδικότερα, στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών Ρομά, έχει υιοθετηθεί ένα νέο πρόγραμμα δράσης. Πρόκειται για την Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά (2012-2020), η οποία υλοποιείται με τη συγχρηματοδότηση ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων και με συνολικό προϋπολογισμό που ξεπερνά τα 45 εκ. Ευρώ. Μεταξύ άλλων, προβλέπει την ανάπτυξη δράσεων για την ενδυνάμωση των γυναικών Ρομά μέσω ενίσχυσης της πρόσβασης στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας και της συμμετοχής σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας,

²⁰⁹ Απόσπασμα από το χαιρετισμό της Υφ. Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στο 2^ο Διεθνές Συνέδριο Γυναικών Ρομά με τίτλο *Είμαι Ευρωπαϊά Γυναίκα Ρομά*, Συνεδριακό Κέντρο του Ζαπείου, 11-12 Ιανουαρίου 2010

²¹⁰ Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Α. (2015), *Confront: Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά. Εθνική Έκθεση: Ελλάδα*, Αθήνα, σελ. 11-43

²¹¹ Επιτροπή CEDAW (2013), *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της εβδομης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας, που υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή κατά την πενητηκοστή τέταρτη σύνοδό της*, ο.π σελ.8

²¹² European Territorial Cooperation Programme Greece-Bulgaria 2007-2013: Investing in our future, Έργο: Actions Promoting Health Access and Protection of Roma Population/ Roma Alert! (2012), *Ανάλυση Υφιστάμενης Κατάστασης*, Θεσσαλονίκη

ώστε να αποτραπεί ο εργασιακός αποκλεισμός αυτών²¹³ και να επιτευχθεί η κοινωνική δικαιοσύνη.

5.4. Υποβολή γυναικών σε καισαρικές τομές

Η CEDAW έχει εκφράσει την ανησυχία της για το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό καισαρικών τομών που διενεργούνται στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι η πρακτική αυτή χρησιμοποιείται σε ποσοστό 40% στα δημόσια νοσοκομεία και 65% στα ιδιωτικά χωρίς ιατρική αιτιολόγηση²¹⁴. Τα παραπάνω ποσοστά χαρακτηρίζονται ως τα υψηλότερα στον κόσμο, αφού είναι πολύ πιο πάνω από το 15% που έχει ορίσει ο Διεθνής Οργανισμός Υγείας ως το μέγιστο ποσοστό που καλύπτει τις ιατρικές ανάγκες²¹⁵. Με άλλα λόγια, υπογραμμίζεται η έλλειψη σεβασμού και η άσκηση βίας εις βάρος των εγκύων γυναικών μέσω της υποβολής τους σε καισαρικές τομές. Η διόγκωση του φαινομένου πηγάζει από το φόβο των ιατρών να αναλάβουν την ευθύνη των επιπτώσεων ενός φυσιολογικού τοκετού, την οικονομία χρόνου που δίνει τη δυνατότητα στο γιατρό να αυξήσει το εισόδημά του εξυπηρετώντας περισσότερες γυναίκες μέσα στην ημέρα αλλά και από την επιθυμία της ίδιας της μητέρας για λόγους διευκόλυνσης αντικατοπτρίζοντας την αντίληψη της σύγχρονης κοινωνίας (όλα γρήγορα, χωρίς πολύ προσπάθεια και χωρίς πολύ κόπο!).

5.5. Γυναίκες θύματα εμπορίας ανθρώπων

Μεταξύ των μορφών εκδήλωσης του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, ανήκει η εμπορία ανθρώπων, η οποία συνιστά μια σύγχρονη μορφή δουλείας που παραβιάζει κατάφωρα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι γεγονός ότι το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων επηρεάζει κάθε χώρα σε κάθε περιφέρεια του κόσμου, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, η οποία λόγω γεωγραφικής θέσης συνιστά χώρα διέλευσης των θυμάτων από χώρες της Μέσης Ανατολής προς την Ευρώπη.

Μια δεκαετία μετά την υιοθέτηση της Σύμβασης κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και του Πρωτοκόλλου της τα αποτελέσματα καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων παραμένουν ακόμη πενιχρά. Δεδομένου του

²¹³ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2011), *Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά*, Αθήνα, σελ. 4

²¹⁴ CEDAW (2013), *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της εβδομης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας, που υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή κατά την πενηκοστή τέταρτη σύνοδό της*, ο.π, σελ. 9

²¹⁵ WHO (2010), *The Global Numbers and Costs of Additionally Needed and Unnecessary Cesarean Sections Performed per Year: Overuse as a Barrier to Universal Coverage*, σελ. 3

μικρού αριθμού των καταδικών των θυτών ανά τον κόσμο αλλά και της συχνά ελλιπούς εφαρμογής νομοθετικών μέτρων, αποτελεί αδήριτη ανάγκη η ενίσχυση της δικαιοσύνης και η ανάληψη επιτυχούς δράσης μέσω διακρατικής συνεργασίας.

Είναι αλήθεια ότι η εμπορία ανθρώπων είναι ποικιλόμορφη. Σαφέστερα, εκτός της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, τα τελευταία χρόνια αναδύονται κι άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων, όπως η εμπορία ανηλίκων για ένοπλους αγώνες, μικροεγκλήματα και καταναγκαστική επαιτεία. Όσον αφορά στην ευρωπαϊκή ήπειρο, η κυρίαρχη μορφή εκμετάλλευσης είναι η σεξουαλική με ποσοστό 66%. Ακολουθεί η καταναγκαστική εργασία με 26% ενώ άλλες μορφές, όπως η αφαίρεση οργάνων, καταλαμβάνουν 8%.

Τα αποτελέσματα έρευνας έδειξαν ότι μεταξύ των θυμάτων υπερτερούν αριθμητικά οι γυναίκες και τα κορίτσια. Αναλυτικότερα, τα ποσοστά των θυμάτων ανά φύλο έχουν ως εξής: 49% γυναίκες, 21% κορίτσια, 18% άνδρες και 12% αγόρια. Συνεπώς, γίνεται φανερό ότι το 1/3 των θυμάτων που έχουν ανιχνευτεί είναι παιδιά. Τα 2/3 εξ αυτών είναι κορίτσια, ποσοστό που παρουσιάζει σταδιακή αύξηση²¹⁶.

Στο πλαίσιο καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υιοθετήσει τη Στρατηγική για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων 2012-2016 ενώ έχει εκδώσει και έναν οδηγό ενημέρωσης των θυμάτων για τα δικαιώματά τους, όπως νομική προστασία, ιατρική βοήθεια, προσωρινή διαμονή, εργασία αλλά και αξίωση αποζημίωσης, ώστε με μεγαλύτερη ασφάλεια να μπορέσουν να αποχωρήσουν από το δίκτυο του οργανωμένου εγκλήματος²¹⁷.

²¹⁶ UNODC (2014), *Global Report on Trafficking in Persons 2014*, Vienna, σελ. 1-12

²¹⁷ Βλ. σχετικά Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013), *Τα δικαιώματα της ΕΕ για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων*, Βέλγιο

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το περιεχόμενο της εργασίας, όπως αυτό εκτέθηκε ανωτέρω, απαντάει τεκμηριωμένα στην υπόθεση εργασίας που διατυπώθηκε στο κεφάλαιο της Εισαγωγής. Πιο συγκεκριμένα, αποδεικνύεται ότι μολονότι υπάρχει στην Ελλάδα ένα επαρκές νομοθετικό πλαίσιο με κατάλληλες δομές και θεσμικούς μηχανισμούς, τα στατιστικά δεδομένα και η αποτύπωση των πραγματικών συνθηκών που βιώνουν οι γυναίκες καταδεικνύουν την έλλειψη ουσιαστικής έμφυλης ισότητας στην πράξη.

Όμως, η νομική κατοχύρωση της ισότητας των φύλων δεν αρκεί σε μια δημοκρατικά οργανωμένη κοινωνία, όπου οι πολίτες απολαμβάνουν αδιακρίτως το σύνολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Απαιτείται η πραγματική ισότητα σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής. Για τη μετάβαση από τη νομική στην πραγματική ισότητα των φύλων, παρατίθενται παρακάτω ενδεικτικά ορισμένες προτάσεις.

Είναι γεγονός ότι η αποτελεσματικότητα κάθε δημόσιας πολιτικής στηρίζεται στην ύπαρξη πολιτικής βούλησης και επαρκούς χρηματοδότησης²¹⁸. Εν μέσω δημοσιονομικών περιορισμών, θα πρέπει το κράτος να συνεχίζει τις προσπάθειες σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προστασίας των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων, όπως οι γυναίκες. Σε αυτό μπορεί να συμβάλλει η συνέχιση της συγχρηματοδότησης από ευρωπαϊκά διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία δράσεων που αποβλέπουν στην ενθάρρυνση και στήριξη των γυναικών και όχι στο στιγματισμό και τη θυματοποίησή τους.

Επιπροσθέτως, η ελληνική πολιτεία οφείλει να εφαρμόζει τις δεσμεύσεις που απορρέουν από Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Συμβάσεις που έχει κυρώσει και να λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις εκθέσεις εξειδικευμένων θεσμικών μηχανισμών, όπως της CEDAW. Ακόμη, ευκαταίω θα ήταν να συνεργαστεί με την επιστημονική κοινότητα στη διεξαγωγή μελετών σχετικά με την αξιολόγηση και παρακολούθηση των έμφυλων επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης²¹⁹.

Επίσης, ολοκληρωμένη στρατηγική του κράτους πρέπει να αποτελεί η ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου σε όλες τις δημόσιες πολιτικές, ώστε και τα δύο φύλα να επωφελούνται ισότιμα από όλες τις πολιτικές και δράσεις, σε όλα τα επίπεδα

²¹⁸ Ministry for Integration and Gender Equality, *The Conference Gender Mainstreaming at governmental level in the EU Member States 1-2 February 2007 in Stockholm*, 13 February 2007,

<http://www.regeringen.se/contentassets/3549179f308d4e15be4de9e5880eaf25/conference-report-gender-mainstreaming-at-governmental-level-in-the-eu-member-states-february-2007-in-stockholm>,

Προσπελάστηκε τον Αύγουστο 2015

²¹⁹ Επιτροπή CEDAW (2013), *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της εβδόμης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας, που υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή κατά την πεντηκοστή τέταρτη σύνοδό της*, ο.π σελ. 2

και στάδια της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Παράλληλα, θα πρέπει να επιδιώκει τον εποικοδομητικό διάλογο με εθνοτικές μειονότητες, με σεβασμό στην παράδοσή τους, χωρίς, ωστόσο, να επιτρέπει την άνιση μεταχείριση των γυναικών στη βάση της ιδιαίτερης κουλτούρας τους²²⁰. Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, συνιστά επιτακτική ανάγκη να ληφθούν υπόψη τα πορίσματα των τριών νομοπαρασκευαστικών επιτροπών που προβλέπουν, μεταξύ άλλων, την υιοθέτηση νομοθετήματος που θα απαγορεύει ρητά τις πολλαπλές διακρίσεις χωρίς να περιλαμβάνει εξαιρέσεις διαφορετικής μεταχείρισης γυναικών που ανήκουν σε εθνοτικές μειονότητες²²¹.

Συμπληρωματικά, καθήκον της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας είναι η ανάπτυξη διαρκούς διαλόγου με την κοινωνία των πολιτών και τις γυναικείες οργανώσεις, ώστε οι τελευταίοι να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση πολιτικών αποφάσεων. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να επανεργοποιηθεί η Εθνική Επιτροπή για την Ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών ως διάυλος επικοινωνίας με την κοινωνία των πολιτών. Στη συνέχεια, χρειάζεται συνεργασία της κεντρικής διοίκησης με τις περιφερειακές και τοπικές αρχές με σαφή εστίαση στην εφαρμογή και παρακολούθηση των αποτελεσμάτων των πολιτικών σε τοπικό επίπεδο.

Ας σημειωθεί ακόμη ότι αποτελεί αδήριτη ανάγκη η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού αναφορικά με την έμφυλη ισότητα, ώστε να καταπολεμηθούν τα στερεότυπα. Σε μια δημοκρατική κοινωνία χρειάζονται υπεύθυνοι πολίτες με ηθική συνείδηση και σεβασμό στους νόμους, τους θεσμούς και την αξιοπρέπεια των συνανθρώπων τους. Σε αυτό συμβάλλει το σχολείο ως φυτώριο αρχών ισότητας και προνομιακός χώρος υπέρβασης προκαταλήψεων αλλά και η ενίσχυση των σπουδών φύλου στα ελληνικά πανεπιστήμια.

Επιπλέον, οι ίδιες οι γυναίκες οφείλουν να αποβάλλουν τα εσωτερικευμένα πρότυπα καταπίεσης και περιορισμού τους στους παραδοσιακούς ρόλους της καλής συζύγου, νοικοκυράς και μητέρας. Δικαιούνται να απολαμβάνουν την ιδιότητα του πολίτη και να δρουν ως μέλη μιας δημοκρατικής πολιτικής κοινότητας²²².

²²⁰ Moller-Okin S. (1997), *Is Multiculturalism Bad for Women?*, *Boston Review*, Oct.-Nov 1997

²²¹ Σαρής Ν. (2012), *Το Θεσμικό Πλαίσιο Καταπολέμησης των Διακρίσεων*, ο.π., σελ. 39-40

²²² Mouffe C. (2006), *Ο φεμινισμός, η έννοια του πολίτη και η ριζοσπαστική δημοκρατική πολιτική*, στο *Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*, Αθανασίου Α. (επιμ.), Αθήνα: εκδόσεις νήσος, σελ. 592-605

Με το πέρασμα των χρόνων οι γυναίκες διεκδίκησαν και κατέκτησαν δικαιώματα και ρόλους που παραδοσιακά ανήκαν μόνο στους άνδρες. Οι γυναίκες χειραφετηθήκαν. Όμως, στερεοτυπικές προκαταλήψεις συνεχίζουν να διαφαίνονται στην πατριαρχική ελληνική κοινωνία, όπου ο ρατσισμός και η μισαλλοδοξία βρίσκονται σε έξαρση τα τελευταία χρόνια²²³. Για το λόγο αυτό, πρέπει να ακούγονται οι φωνές των γυναικών και να αγωνίζονται καθημερινά για τη διασφάλιση των κεκτημένων τους και τη διεκδίκηση ίσων δικαιωμάτων με τους άνδρες.

²²³ Council of Europe (2015), *5th ECRI Report on Greece*, ο.π., σελ. 8

Βιβλιογραφία

Νομοθετικό πλαίσιο

Ελληνικό Δίκαιο

- Σ 1927 (ΦΕΚ Α 107/ 03.06.1927)
- Σ 1975/86/01/08 (ΦΕΚ Α΄/120/ 27.06.2008)
- ΠΔ 368/1989 (ΦΕΚ Α΄/163/16.06.1989)
- ΠΔ 136/1999 (ΦΕΚ Α 134/30.06.1999)
- ΠΔ 281/2002 (ΦΕΚ Α΄/ 249/16.10.2002)
- ΠΔ 63/2005 (ΦΕΚ Α΄/98/22.04/2005)
- Ν.Δ. 2620 της 17/28 Σεπτεμβρίου 1953 (ΦΕΚ Α΄/269)
- Ν. 2159/1952 (ΦΕΚ Α΄/177/02.07.1952)
- Ν. 1342/1983 (ΦΕΚ Α΄/39/01.04.1983)
- Ν. 1532/1985 (ΦΕΚ Α΄/45/19.03.1985)
- Ν. 1558/1985 (ΦΕΚ Α΄/137/26.07.1985)
- Ν. 1920/1991(ΦΕΚ Α΄/11/04.02.1991)
- Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ Α΄/25/26.02.1997)
- Ν. 2839/2000 (ΦΕΚ Α΄/196/12.09.2000)
- Ν. 3089/2000 (ΦΕΚ Α΄/327/23.12.2002)
- Ν. 2910/2001 (ΦΕΚ Α΄/91/02.05.2001)
- Ν.2952/2001 (ΦΕΚ Α΄/248/22.10.2001)
- Ν. 3250/2004 (ΦΕΚ Α΄/124/07.07.2004)
- Ν. 3488/2006 (ΦΕΚ Α΄/191/11.09.2006)
- Ν. 3491/2006 (ΦΕΚ Α΄/207/02.10.2006)
- Ν. 3500/2006 (ΦΕΚ Α΄/232/24.10.2006)
- Ν. 3636/2008 (ΦΕΚ Α΄/11/01.02.2008)
- Ν. 3769/2009 (ΦΕΚ Α΄/105/01.07.2009)
- Ν. 3852/2010 (ΦΕΚ Α΄/87/07.06.2010)
- Ν. 3875/2010 (ΦΕΚ Α΄/158/20.09.2010)
- Ν. 3896/2010 (ΦΕΚ Α΄/207/08.12.2010)
- Ν. 4055/2012 (ΦΕΚ Α΄/51/12.03.2012)

- Ν. 4216/2013 (ΦΕΚ Α΄/266/10.12.2013)
- Ν.4255/2014 (ΦΕΚ Α΄/89/11.04.2014)
- Υ.Α. 261768/1991 (ΦΕΚ Β΄/287/06.05.1991)
- Α.Π. 1097/2007, απόφαση 9/2008 του Πρωτοδικείου Ροδόπης

Ευρωπαϊκό Δίκαιο

- Συνθήκη Ρώμης, 25 March 1957
- Συνθήκη Άμστερνταμ, 97/C 340/01
- Συνθήκη Λισαβόνας, 2007/C 306/01
- Κοινωνικό Πρωτόκολλο της Συνθήκης της ΕΕ (1992)
- Χάρτης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ, 2010/C 83/02
- Κανονισμός (ΕC) Νο 1922/2006, L 403/9
- Οδηγία 2004/113/EC, L 373/37
- Οδηγία 2011/36/EU, EU L 101/1
- Οδηγία 2011/99/EE, L 338/2
- Απόφαση 82/43/EEC, EU L 20

Διεθνές Δίκαιο

- Συμβούλιο της Ευρώπης (1950), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ρώμη, 04.11.1950
- Συμβούλιο της Ευρώπης (1998), Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, 01.02.1998
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2005), Σύμβαση για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, Βαρσοβία, 16.05.2005
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2011), Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, Κωνσταντινούπολη, 11.5.2011
- UN GA Res. 2200 A (XXI), Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 16.12.1966
- UN GA Res. 2200 A (XXI), Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα, 16.12.1966
- UN GA Res. 34/180 (1979), Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, 18.12.1979

- UN GA Res. 55/25 (2000), Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, Νέα Υόρκη, 15.11.2000
- UN GA Res. 54/4 (1999), Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, Νέα Υόρκη, 06.10.1999
- UN GA 61/611 Res. (2006), Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Νέα Υόρκη, 13.12.2006

Βιβλία

- Αθανασιάδης Χ. (2007), Οι δύο στιγμές του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος, στο Μαραγκουδάκη Ε. (επιμ.), *Εισαγωγή θεμάτων σχετικά με τα φύλα στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Ιωάννινα
- Καραμάνου Α. (2011), Πολυπολιτισμικότητα, Ανθρώπινα Δικαιώματα & Ισότητα των Φύλων, στο βιβλίο *Διαπολιτισμικότητα και Θρησκεία στην Ευρώπη μετά την επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας*, Αθήνα: έκδοση Αντιπροσωπείας της Εκκλησίας της Ελλάδας στην ΕΕ, εκδόσεις Ίνδικτος
- Κοτζάμπαση Α. (2003), *Οι οικογενειακές έννομες σχέσεις Ελλήνων και Ελληνίδων μουσουλμάνων*, Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Παρατηρητής
- Λεοντίδου Ε. (1992), *Η Ελλάδα των Γυναικών*, Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις
- Νάσκου-Περράκη Π. (2008), *Μηχανισμοί Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική*, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα
- Τσιτσελίκης Κ. (1999), Η θέση του Μουφτή στην ελληνική έννομη τάξη, στο Χριστόπουλου Δ. (επιμ.), *Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα*, Αθήνα
- Beauvoir S. (1978), *Το δεύτερο φύλο*, μτφρ. Κ. Σιμόπουλος, Αθήνα: εκδόσεις Γλάρος
- Connell R.W. (2006), *Το Κοινωνικό Φύλο*, Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Επίκεντρο
- Laqueur T. (2003), *Κατασκευάζοντας το Φύλο. Σώμα και Κοινωνικό Φύλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόιντ*, Αθήνα: εκδόσεις Πολύτροπον
- Lauretis T. (1987), *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*, Bloomington: Indiana University Press

- Mouffe C. (2006), Ο φεμινισμός, η έννοια του πολίτη και η ριζοσπαστική δημοκρατική πολιτική, στο Αθανασίου Α. (επιμ.) *Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*, Αθήνα: εκδόσεις νήσος
- Oakley A., (1985), *Sex, Gender and Society*, Aldershot, Hants: Gower
- Plath S. (1984), *Ο Γυάλινος Κώδων*, μτφρ. Γ. Νικολίτσα, Αθήνα: εκδόσεις Αίολος
- Tocqueville A. (1838), *Democracy in America*, Saunders and Otley: London

Μελέτες

- Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Α. (2015), *Confront: Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά. Εθνική Έκθεση: Ελλάδα*, Αθήνα
- Βάσσου Β. (2012), Πρόγραμμα PROGRESS Ένταξη της οπτικής του φύλου-με έμφαση στις κοινωνικά μειονεκτούσες γυναίκες-σε Δήμους της Ελλάδας. *Κατάρτιση Προϋπολογισμού των Δήμων με την οπτική του φύλου (Gender Budgeting)*, ΓΓΙΦ
- Βέργου Μ. (2013), Η Εφαρμογή του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου (Σαρία) στην Ελληνική Έννομη Τάξη, Επιστημονική Διάλεξη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους στις 7 Φεβρουαρίου 2013 με θέμα: *Η θρησκευτική ελευθερία κατά την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η θέση του μουφτή και η εφαρμογή του ιερού μουσουλμανικού νόμου (σαρία) στην ελληνική έννομη τάξη.*
- Γκασούκα Μ. (2015), Ένταξη της ισότητας των φύλων στη γλώσσα των διοικητικών εγγράφων, Πρακτικά Ημερίδας *Παρατηρητήριο για την Ισότητα: Οργάνωση υπηρεσιών για την ενσωμάτωση, παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών ισότητας σε όλο το εύρος της δημόσιας δράσης*, 29/06/2015, Αθήνα
- ΓΓΙΦ (2011), *Πρακτικά Ημερίδας με θέμα: «Κοινωνία των Πολιτών και ισότητα των φύλων»*, 1^η Συνεδρία με θέμα: *«Η Συμβολή των Γυναικείων Οργανώσεων και ΜΚΟ στην Ισότητα των φύλων Προκλήσεις και Προοπτικές»*, 7 Δεκεμβρίου 2010
- ΚΕΘΙ (2003), *Ενδο-οικογενειακή βία κατά των γυναικών: πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα*, Αθήνα
- Μοσχοβάκου Ν. (2015), *Κατά Φύλο Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων των Βουλευτικών Εκλογών 2015*, Αθήνα

- Μπαλούρδος Δ., Χρυσάκης Μ. (2012), *Καταπολέμηση των Διακρίσεων: Τάσεις, Προκλήσεις και Πολιτικές*, Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήσης
- Σαρρής Ν. (2012), *Το Θεσμικό Πλαίσιο Καταπολέμησης των Διακρίσεων*, ΕΚΚΕ-Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Ερευνητικό Πρόγραμμα «Σύσταση Παρατηρητηρίου Καταπολέμησης των Διακρίσεων».
- Χαραλάμπους Δ. (2006), *Φεμινισμός: Ένα καινούργιο είδος κριτικής σκέψης*, Πρακτικά 9ου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, *Η Σύγχρονη Εκπαιδευτική Έρευνα στην Κύπρο: Προτεραιότητες και Προοπτικές*, Λευκωσία, 2-3 Ιουνίου 2006
- European Commission, *Exchange of good practices on gender equality: Awareness raising activities to fight violence against women and girls. Discussion Paper*, D-G for Justice, United Kingdom, 7-8 February 2012
- Fourth World Congress on Women, *Beijing Declaration and Platform Action*, 15 September 1995, A/CONF, 17/20 (1995), A/CONF, 177/20/Add. 1 (1995)
- Makkonen T.M (2002), *Multiple, compound and intersectional discrimination: Bringing the experience of the most marginalized to the fore*, Institute for Human Rights: Abo Academy University
- Quinn, S. (2009), *Η Κατάρτιση Δημόσιων Προϋπολογισμών με την Οπτική του Φύλου (Gender budgeting): Πρακτική εφαρμογή*, Συμβούλιο της Ευρώπης (ελληνική έκδοση: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων).
- Tinios P., Bettio F., Betti G., Georgiadis T., (2015), *Men Women and Pensions*, Luxemburg: Publication Office of the European Union
- Walby S. (2003), *Gender mainstreaming: Productive tensions in theory and practice*, Contribution to ESRC Gender Mainstreaming Seminars 2003-2004, University of Leeds
- European Territorial Cooperation Programme Greece-Bulgaria 2007-2013: Investing in our future, Έργο: Actions Promoting Health Access and Protection of Roma Population/ Roma Alert! (2012), *Ανάλυση Υφιστάμενης Κατάστασης*, Θεσσαλονίκη

Εκθέσεις

- ΓΓΙΦ (2012), *Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013: Απολογιστική Έκθεση Νοέμβριος 2009-Απρίλιος 2012*, Αθήνα

- ΓΓΙΦ (2014), *Επιτελική σύνοψη έρευνας: Η Υγεία των ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα: Κατάσταση Υγείας, Χρήση Υπηρεσιών Υγείας και Προσδιοριστικοί Παράγοντες*, Αθήνα
- ΓΓΙΦ (2012), Έργο «Συλλογή/Κωδικοποίηση Νομοθεσίας – Συλλογή Νομολογίας Ελληνικών Δικαστηρίων & του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προτάσεις απλούστευσης της νομοθεσίας», ΕΣΠΑ 2007-2013, ΕΠ «Διοικητική Μεταρρύθμιση», Αθήνα
- ΓΓΙΦ (2011), *Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες*, Αθήνα
- ΓΓΙΦ (2011), *Οδηγός Εφαρμογής του Πρότυπου Συστήματος Ένταξης της Ισότητας των Φύλων (ΣΕΙΦ) στις Πολιτικές των Δήμων*, Αθήνα
- ΓΓΙΦ (2005), *Πόρισμα της ομάδας εργασίας του ΥΠΕΣΔΔΑ για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και της βίας κατά συνοικούντων προσώπων*, Αθήνα
- Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (2014), *Δικαιώματα του Ανθρώπου: Εθνικό Σχέδιο Δράσης*, Εθνικό Τυπογραφείο: Αθήνα
- Επιτροπή CEDAW (2013), *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της εβδομης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας, που υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή κατά την πεντηκοστή τέταρτη σύνοδό της*, Νέα Υόρκη
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013), *Τα δικαιώματα της ΕΕ για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων*, Βέλγιο
- Μάρη Ε., Μπίρμπας Δ. (2011), *Οδηγός Εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες*, Αθήνα
- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2011), *Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά*, Αθήνα
- EIGE (2013), *Επισκόπηση της εφαρμογής της Πλατφόρμας Δράσης του Πεκίνου στα κράτη μέλη της ΕΕ: Βία κατά των γυναικών – Υποστήριξη των θεμάτων. Βασικά πορίσματα*, Βέλγιο
- Council of Europe (2015), *A vital asset in the Council of Europe transversal programme on gender equality-Gender Equality Rapporteurs*, Gender Equality Commission, Strasbourg
- Council of Europe (2004), *Gender mainstreaming: conceptual framework, methodology and presentation of good practices*, Strasbourg

- Council of Europe (2015), *5th ECRI Report on Greece*, European Commission against Racism and Intolerance, Strasbourg
- European Commission (2011), *Gender Equality in the European Union*, Belgium, D-G for Justice, Belgium
- European Commission (2015), *Report on equality between women and men 2014*, D-G for Justice and Consumers, Luxembourg
- European Commission (2013), *Report on health inequalities in the European Union*, SWD(2013) 328 final, Brussels
- European Commission (2015), *The 2015 EU Justice Scoreboard*, D-G for Justice and Consumers, Belgium
- European Commission (2013), *She Figures 2012: Gender in Research and Innovation: Statistics and Indicators*, D-G for Research and Innovation, Germany
- European Commission (2014), *Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe: Country Fiche, Greece*, D-G for Enterprise and Industry, Brussels
- European Commission (2014), *Tackling the gender pay gap in the European Union*, D-G for Justice, Publications Office of the EU, Belgium
- European Commission (2007), *Tackling multiple discrimination: practices, policies and laws*, D-G for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Office for Official Publications of the European Communities: Italy
- European Commission's Expert Group on Gender and Employment (2009), *Gender segregation in the labour market: Root causes, implications and policy responses in the EU*, D-G for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Publications Office of the European Union, Belgium
- European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Country Profiles*, Italy
- European Institute for Gender Equality (2015), *Gender Equality Index 2015: Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Report*, Italy
- European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality (2014), *EU Gender Equality Law, Update 2013*, European Commission D-G for Justice, EU
- European Parliament (2012), *The multi-annual financial framework 2014-2020 from a gender equality perspective*, D-G for Internal Policies, Brussels

- European Territorial Cooperation Programme Greece-Bulgaria 2007-2013: Investing in our future, Έργο: Actions Promoting Health Access and Protection of Roma Population/ Roma Alert! (2012), *Ανάλυση Υφιστάμενης Κατάστασης*, Θεσσαλονίκη
- European Women's Lobby (2012), *The price of austerity-The impact on women's rights and gender equality in Europe*, Brussels
- European Union Agency for Fundamental Rights (2014), *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*, Belgium
- Ministry of Industry, Employment and Communications (2006), *Moving ahead: Gender budgeting in Sweden*, Stockholm
- Ministry for Integration and Gender Equality, *The Conference Gender Mainstreaming at governmental level in the EU Member States 1-2 February 2007 in Stockholm*, 13 February 2007
- OECD (2015), *Government at a Glance: 2015*, OECD Publishing: Paris
- WHO (2013), *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*, Italy
- WHO (2010), *The Global Numbers and Costs of Additionally Needed and Unnecessary Cesarean Sections Performed per Year: Overuse as a Barrier to Universal Coverage*

Άρθρα

- Δεληγιάννη –Δημητράκου Χ. (2012), Οι Πολλαπλές Διακρίσεις: Συγκριτική Προσέγγιση, *Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου*, τ. 71ος
- Δραγωνά-Μονάχου Μ. (2002), Οι αρχές της βιοηθικής. Η Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα ανθρώπινα Δικαιώματα, *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τεύχος 8-9
- Παπαχρίστου Θ. Κ. (2015), Οι αρσενικώς λαλούντες νόμοι, Εφημερίδα *Το Βήμα* 06-11-2010
- Μουζέλης Ν. (2004), Συμμετοχική Δημοκρατία και Πλουραλισμός, Εφημερίδα *Το Βήμα: Γνώμες*, 15.02.2004
- Μουζέλης Ν. (2003), Γιατί αποτυγχάνουν οι μεταρρυθμίσεις, Εφημερίδα *Το Βήμα: Νέες Εποχές*, 29.06.2003

- Moller-Okin S. (1997), *Is Multiculturalism Bad for Women?*, *Boston Review*, Oct.-Nov 1997

Επίσημα κείμενα

- ΓΓΙΦ (2012), *Κώδικας Δεοντολογίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων των γυναικών που προσφεύγουν στις υποστηρικτικές υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων*, Αθήνα
- COM(2012) 615 final, *Gender balance in business leadership: a contribution to smart, sustainable and inclusive growth*, Council Code 16428/12
- ECOSOC Res. 11 (II) (1946), *Establishing the Commission on the Status of Women*, New York
- UN Document A/HRC/17/26 (2011), *Promotion and Protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development*, UN New York
- UN High Commissioner for Human Rights Res. 1994/45 (1994), *Draft UN declaration on the rights of indigenous peoples*, Geneva
- UNODC (2014), *Global Report on Trafficking in Persons 2014*, Vienna,

Δελτία Τύπου

- Απόσπασμα από το χαιρετισμό της Υφ. Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στο 2^ο Διεθνές Συνέδριο Γυναικών Ρομά με τίτλο *Είμαι Ευρωπαϊκά Γυναίκα Ρομά*, Συνεδριακό Κέντρο του Ζαπτείου, 11-12 Ιανουαρίου 2010
- ΓΓΙΦ, *Δελτίο Τύπου: Συμπλήρωση δυόμιση χρόνων λειτουργίας της Τηλεφωνικής Γραμμής SOS 15900*, 22-11-2013
- ΕΛΛ.ΣΤΑΤ., *Δελτίο Τύπου: Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών έτους 2013*, 20-11-2014
- ΕΛ.ΣΤΑΤ., *Δελτίο Τύπου: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Α' Τρίμηνο 2015*, 11-06-2015
- ΟΑΕΔ, *Δελτίο Τύπου: Στατιστικά Στοιχεία Εγγεγραμμένης Ανεργίας*, 23-06-2015
- Eurostat (2015), *News Release: 8 March 2015: International Women's*, Luxemburg

Διαδικτυακοί τόποι

- http://apografi.yap.gov.gr/apografi/2013/Flows_August_2013.htm
- <http://www.christianexaminer.com/article/muslim.widow.fights.to.undo.sharia.law.in.greece/48768.htm>
- <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/>,
- https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/GEC/default_en.asp
- http://www.diotima.org.gr/?page_id=23
- [http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{"page":"synoptiki","params":{"mode":"dhm"}}](http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{)
- [http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{"page":"synoptiki","params":{"mode":"snom"}}](http://ekloges-prev.singularlogic.eu/may2014/dn/public/index.html#{)
- <http://eige.europa.eu/content/about-eige>,
- <http://www.esdi.gr/>
- http://hleoc.blogspot.gr/2008/03/blog-post_26.html
- <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c14/>,
- <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c21/>
- <http://www.opengov.gr/home/2014/11/20/5882>
- <http://www.kethi.gr/>
- <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/paranomi-diakinisi-prosopon.html>
- www.oke-esc.eu
- <http://www.regeringen.se/contentassets/3549179f308d4e15be4de9e5880eaf25/c-onference-report-gender-mainstreaming-at-governmental-level-in-the-eu-member-states-february-2007-in-stockholm>
- www.womensos.gr
- http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/other-institutions/gender-mainstreaming/index_en.htm,
- http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-parliament/index_en.htm
- http://ec.europa.eu/justice/mission/index_en.htm,
- http://ec.europa.eu/justice/grants/programmes/progress/projects/index_en.htm

- [ec.europa.eu/.../dap 2011-2012 summary of awarded projects en.doc](http://ec.europa.eu/.../dap_2011-2012_summary_of_awarded_projects_en.doc),
- <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/gender-balance.html>
- <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdsc480&language=en>
- <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/search.html?country=GR>
- <http://www.nchr.gr/>
- <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=152249>
- <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=157053>
- <http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>
- <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A-HRC-17-26.pdf>
- <http://www2.ohchr.org/english/issues/women/rapporteur/>
- tvxs.gr/userpost/μέλη-χωρίς-σύνορα/η-σαρία-ζει-και-βασιλεύει-στην-ελλάδα-του-2010---της-χριστιάννας-λούπα&dr=tvxsmrstvxs

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)
Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Ταύρος
τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479
www.ekdd.gr

